

Dr. Skirmantas BIKELIS

Teisės instituto
Baudžiamosios justicijos tyrimų skyriaus
vyresnysis mokslo darbuotojas
Gedimino pr. 39/Ankštoji g. 1,
LT-01109 Vilnius
Tel. (8 5) 210 16 69
El. p. *skirmantas@teise.org*

BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS SENATIES PATEISINIMO PROBLEMA¹

Straipsnyje nagrinėjamas Lietuvos teisės moksle ilgai buvęs iš esmės „pamirštas“, bet praktikoje (ypač pastaruoju metu) itin aktualiu tapęs baudžiamosios atsakomybės senaties institutas. Analizuojamos baudžiamosios justicijos moksle žinomos senaties instituto pagrindimo teorijos ir kai kurie iš jų išplaukiantys įvairių senaties teisinio reguliavimo modelių ypatumai. Ypatingas dėmesys skiriamas Lietuvos baudžiamojoje teisėje vyraujančiam kaltininko „pasitaikymo“, kaip senaties taikymo pagrindo, teorijai. Atskleidžiamas jos teorinis nepagrįstumas ir to sąlygojamos praktinio senaties taikymo problemos. Kritiškai įvertinus visą senatį pagrįsti mėginančių teorijų spektrą, išskiriamos asmeninio ryšio tarp kaltininko ir jo padarytos nusikalstamos veikos nunykimui bei baudžiamosios atsakomybės taikymo aktualumo visuomenei nunykimui teorijos, kurios turėtų sudaryti pagrindą kuriant naują senaties instituto teisinio reguliavimo modelį Lietuvoje.

IVADAS

Būtinumą analizuoti baudžiamosios atsakomybės senaties institutą būtų galima pagrįsti vien tuo faktu, kad senaties reguliavimas Lietuvoje nebuvo plačiau nagrinėtas ir iš esmės nekito beveik 50 metų, nuo pat 1961 m. Baudžiamojo

¹ Straipsnis parengtas 2009 m. Teisės institute atlikto tyrimo „Senaties institutas baudžiamojoje justicijoje“ pagrindu. Straipsnio autoriaus ir žurnalo redakcijos vardu už vertingas pastabas ir pasiūlymus šiam tyrimui bei straipsniui nuoširdžiai dėkojame Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios justicijos katedros docentui dr. *Gintarui Godai* ir Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedros docentui dr. *Laurynei Pakštaičiui*.

kodekso (toliau vadinama – BK) priėmimo. Įdomu ir tai, kad Lietuvoje ligi šiol beveik nebuvo mokslinių žinių apie senaties reguliavimą užsienio valstybėse, kuris, pasirodo, daugeliu atvejų iš esmės skiriasi nuo galiojančiojo Lietuvoje. Kita vertus, senaties tyrinėjimus skatina ne tik mokslinis smalsumas (siekis užpildyti baudžiamosios justicijos mokslo spragas), bet ir akivaizdus senaties klausimų praktinis aktualumas. Su senaties taikymu susijusios baudžiamojo įstatymo aiškinimo problemos jau ne kartą buvo sprendžiamos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų plenarinėje sesijoje.² Vienoje jų Lietuvos Aukščiausiasis Teismas netgi ryžosi kvestionuoti Konstitucijos 31 str. 1 d. įtvirtintą nekaltumo prezumpciją ir teigė, kad nekaltas yra tik tas asmuo, kuriam yra priimtas išteisinamasis nuosprendis.³ Tokia išvada, sąlygota senaties reguliavimo keliamų keblumų, vertintina kaip rimtas senaties reguliavimo ydingumo simptomas. Pažymėtina, kad dėl radikalių senaties pritaikymo teisinių pasekmių (suėjus senaties terminams, baudžiamoji byla nutraukiama net ir tuomet, kai yra surinkta pakankamai kaltinamojo kaltumą pagrindžiančių duomenų), net ir pavieniai senaties instituto pritaikymo atvejai jautriai vertinami visuomenėje, ypač, jei nusikaltimai, kuriems senatis galėtų būti taikoma, turi ypatingą visuomeninę reikšmę. Pavyzdžiai galėtų būti 1991 m. įvykdyti nusikaltimai, dėl kurių žuvo Lietuvos Nepriklausomybės gynėjai, XX a. paskutiniame dešimtmetyje ir vėliau padaryti didelio masto turtiniai ekonominiai nusikaltimai. Pasaulyje vis plačiau nuskamba po ilgo laiko nuo padarymo momento išaiškėję sunkūs nusikaltimai prieš vaikus. Pažymėtina, kad dėl to, jog Lietuvos BK nėra nuostatų dėl senaties taikymo ypatumų nusikaltimams, nuo kurių nukentėjo vaikai, susirūpinimą yra išreiškęs Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas.⁴ Visuomenės ir asmeninė pozicija jau ne kartą paskatino Lietuvos Seimo narius ir kitus asmenis siūlyti tobulinti senaties teisinį reguliavimą.⁵ Tiesa, šie siūlymai nebuvo paremti nors kiek platesne senaties instituto mokslinė analize ir, atitinkamai, daugelis jų nebuvo labai kokybiški. Kita vertus, jau pats faktas, kad

² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys bylose Nr. 2K-280/1999 ir 2K-P-100/2008.

³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 2K-P-100/2008.

⁴ Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto baigiamosios pastabos dėl Fakultatyvinio protokolo dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos įgyvendinimo // <<http://www.socmin.lt>>, Ataskaitos.

⁵ Įstatymo projektai XP-3256 (pateiktas 2008 07 10), XP-253(2) (pateiktas 2007 12 10), XP-912 (pateiktas 2005 11 10), XP-253 (pateiktas 2005 02 09), IXP-3048 (pateiktas 2003 11 25), IXP-2321(3sp) (pateiktas 2003 04 09), IXP-2345 (pateiktas 2003 03 12), IXP-1925 (pateiktas 2003 03 05). Kituose projektuose buvo siūlomi tik redakcinio pobūdžio pakeitimai.

esam tokių siūlymų, taip pat signalizuoja apie senaties instituto reguliavimo ir taikymo problemų aktualumą.

Senaties klausimų aktualumą parodo ir teisėsaugos institucijų darbo statistiniai duomenys. Nors Lietuvos apylinkių ir apygardų teismuose 2007–2008 m. dėl senaties buvo nutraukta santykinai nedaug baudžiamųjų bylų (2008 m. – 15, 2007 m. – 10),⁶ nepalyginamai daugiau dėl senaties nutraukta ikiteisminių tyrimų (žr. *1 lentelę*).

Be to, dėmesio vertas faktas, kad per 2009 m. įvyko nepaprastai staigus senaties pritaikymo atvejų skaičiaus šuolis (88 proc.), nors bendras pabaigtų ikiteisminių tyrimų skaičius padidėjo nežymiai (5 proc.), o nutrauktųjų netgi sumažėjo (1 proc.). Net šeštadalis iš nutrauktų ikiteisminių tyrimų pernai buvo nutraukta dėl senaties.

1 lentelė.

Dėl senaties nutrauktų ikiteisminių tyrimų dalis nuo pabaigtų ikiteisminių tyrimų⁷

Metai	Ikiteisminiai tyrimai, nutraukti dėl senaties	Tyrimų, nutrauktų dėl senaties, santykis su visais nutrauktais tyrimais	Tyrimų, nutrauktų dėl senaties, santykis su visais pabaigtais tyrimais
2008	2 966	8,6 proc. nuo 34 347	4,7 proc. nuo 63 518
2009	5 564	16,4 proc. nuo 34 030	8,4 proc. nuo 66 427

Senaties instituto pritaikymo ikiteisminiuose tyrimuose rodikliai pagal atskiras nusikalstamas veikas parodyti *2 ir 3 lentelėse*.

⁶ Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų veiklos 2008 metų apžvalga, p. 7.2. Parengė Nacionalinė teismų administracija, 2009; Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų veiklos 2007 metų apžvalga, p. 7.7. Parengė Nacionalinė teismų administracija, 2008.

⁷ Parengta pagal: Informatikos ir ryšių departamentas prie VRM Duomenys apie ikiteisminių tyrimų trukmę per 2009 m. sausio–gruodžio mėn. (Forma F3-IT) // 2010 01 08, Nr. 6(2)-24St-101; Informatikos ir ryšių departamentas prie VRM Duomenys apie ikiteisminių tyrimų trukmę per 2008 m. sausio–gruodžio mėn. (Forma F3-IT) // 2009 01 09, Nr. 6(2)-24St-226; Informatikos ir ryšių departamentas prie VRM Duomenys apie užregistruotus ir baigtus ikiteisminius tyrimus per 2009 m. sausio–gruodžio mėn. (Forma F1-IT) // 2010 01 08, Nr. 6(2)-24St-99; Informatikos ir ryšių departamentas prie VRM Duomenys apie užregistruotus ir baigtus ikiteisminius tyrimus per 2008 m. sausio–gruodžio mėn. (Forma F1-IT) // 2009 01 09, Nr. 6(2)-24St-224.

2 lentelė.

Nusikalstamos veikos pagal absoliučius senaties pritaikymo ikiteisminiame tyrime skaičius⁸

2008					
Ikiteisminiai tyrimai dėl nusikalstamų veikų	Nutraukta dėl senaties iš viso	Nutraukta iš viso	Dalis nuo nutrauktų, proc.	Pabaigta iš viso	Dalis nuo pabaigtų, proc.
BK 178 str. Vagystė	1 895	5 777	32,80	13 809	13,72
BK 187 str. Turto sunaikinimas ar sugadinimas	256	953	26,86	2074	12,34
BK 284 str. Viešosios tvarkos sutrikdymas	191	1 474	12,96	3 049	6,26
BK 300 str. Dokumento suklastojimas	137	834	16,43	3 864	3,55
BK 182 str. Sukčiavimas	105	970	10,82	2 688	3,91
BK 271 str. Saugomų teritorijų suniokojimas	41	48	85,42	49	83,67
BK 183 str. Turto pasisavinimas	38	399	9,52	870	4,37
BK 138 str. Nesunkus sveikatos sutrikdymas	22	2 065	1,07	2 881	0,76
BK 281 str. KET pažeidimas	22	4 383	0,50	5 389	0,41
BK 222 str. Apgaulingas apskaitos tvarkymas	19	151	12,58	352	5,40
BK 275 str. Neteisėta farmacinė veikla	18	322	5,59	322	5,59

⁸ Parengta pagal: Informatikos ir ryšių departamentas prie VRM Duomenys apie ikiteisminių tyrimų trukmę per 2009 m. sausio-gruodžio mėn. (Forma F3-IT) // 2010 01 08, Nr. 6(2)-24St-101; Informatikos ir ryšių departamentas prie VRM Duomenys apie ikiteisminių tyrimų trukmę per 2008 m. sausio-gruodžio mėn. (Forma F3-IT) // 2009 01 09, Nr. 6(2)-24St-226.

2 lentelės tesinys.

2009					
Ikiteisminiai tyrimai dėl nusikalstamų veikų	Nutraukta dėl senaties iš viso	Nutraukta iš viso	Dalis nuo nutrauktų, proc.	Pabaigta iš viso	Dalis nuo pabaigtų, proc.
BK 178 str. Vagystė	3 893	7 409	52,54	15 870	24,53
BK 187 str. Turto sunaikinimas ar sugadinimas	355	987	35,97	2 286	15,53
BK 284 str. Viešosios tvarkos sutrikdymas	286	1 564	18,29	3 244	8,82
BK 300 str. Dokumento suklastojimas	249	1 044	23,85	4 445	5,60
BK 182 str. Sukčiavimas	201	1 215	16,54	3 465	5,80
BK 291 str. Neteisėtas valstybės sienos perėjimas	126	199	63,32	268	47,01
BK 281 str. KET pažeidimas	98	3 191	3,07	4 061	2,41
BK 138 str. Nesunkus sveikatos sutrikdymas	51	2 001	2,55	2 917	1,75
BK 140 str. Nežymus sveikatos sutrikdymas	45	573	7,85	1 028	4,38
BK 180 str. Plėšimas	18	486	3,70	1 796	1,00
BK 271 str. Saugomų teritorijų suniokojimas	16	16	100,00	19	84,21

2 lentelėje matyti, kad daugiausiai ikiteisminių tyrimų dėl senaties nutraukiama dėl šių nusikalstamų veikų: vagysčių, turto sunaikinimo ar sugadinimo, viešosios tvarkos sutrikdymo, dokumentų klastojimo, sukčiavimo, neteisėto valstybės sienos perėjimo, kelių eismo saugumo taisyklių pažeidimo, nesunkaus bei nežymaus sveikatos sutrikdymo, saugomų teritorijų suniokojimo ir kt.

3 lentelė parodytos nusikalstamos veikos, dėl kurių santykinai dažniausiai ikiteisminiai tyrimai baigiami tyrimo nutraukimu dėl senaties.

3 lentelė.

Nusikalstamos veikos pagal santykinį senaties pritaikymo ikiteisminiame tyrime dažnumą⁹

2008					
Ikiteisminiai tyrimai dėl nusikalstamų veikų	Nutraukta dėl senaties iš viso	Nutraukta iš viso	Dalis nuo nutrauktų, proc.	Pabaigta iš viso	Dalis nuo pabaigtų, proc.
BK 274 str. Neteisėtas disponavimas laukiniais augalais ar grybais	6	6	100,00	6	100,00
BK 271 str. Saugomų teritorijų suniokojimas	41	48	85,42	49	83,67
BK 285 str. Melagingas pranešimas apie visuomenei gresiantį pavojų	5	5	100,00	10	50,00
BK 280 str. Transporto priemonių ar kelių sugadinimas	8	16	50,00	18	44,44
BK 278 str. Transporto priemonių ar kelių netinkama priežiūra	8	20	40,00	20	40,00
BK 203 str. Neteisėta juridinio asmens veikla	5	8	62,50	26	19,23
BK 178 str. Vagystė	1 895	5 777	32,80	13 809	13,72
BK 187 str. Turto sunaikinimas ar sugadinimas	256	953	26,86	2 074	12,34

⁹ Nurodytos tik tos nusikalstamos veikos, kurioms senatis buvo pritaikyta 5 kartus ar daugiau. Parengta pagal: Informatikos ir ryšių departamentas prie VRM Duomenys apie ikiteisminių tyrimų trukmę per 2009 m. sausio-gruodžio mėn. (Forma F3-IT) // 2010 01 08, Nr. 6(2)-24St-101; Informatikos ir ryšių departamentas prie VRM Duomenys apie ikiteisminių tyrimų trukmę per 2008 m. sausio-gruodžio mėn. (Forma F3-IT) // 2009 01 09, Nr. 6(2)-24St-226.

3 lentelės tesinys.

2009					
Ikiteisminiai tyrimai dėl nusikalstamų veikų	Nutraukta dėl senaties iš viso	Nutraukta iš viso	Dalis nuo nutrauktų, proc.	Pabaigta iš viso	Dalis nuo pabaigtų, proc.
BK 271 str. Saugomų teritorijų suniokojimas	16	16	100,00	19	84,21
BK 312 str. Kapo išniekinimas	13	19	68,42	24	54,17
BK 291 str. Neteisėtas valstybės sienos perėjimas	126	199	63,32	268	47,01
BK 188 str. Turto sunaikinimas ar sugadinimas dėl neatsargumo	10	20	50,00	27	37,04
BK 178 str. Vagystė	3 893	7 409	52,54	15 870	24,53
BK 187 str. Turto sunaikinimas ar sugadinimas	355	987	35,97	2 286	15,53
BK 306 str. Kontrolinio prabavimo ženklų įspaudų suklastojimas	10	63	15,87	67	14,93
BK 207 str. Kreditinis sukčiavimas	8	16	50,00	83	9,64

Iš šios lentelės galima spręsti, kokias nusikalstamas veikas tiriant yra aktualesiausias senaties klausimas, o netiesiogiai – dėl kokių nusikalstamų veikų ikiteisminis tyrimas dažniausiai baigiasi teisėsaugos institucijų nesėkme. Matyti, kad itin prasti *nusikaltimų aplinkai* ikiteisminių tyrimų rezultatai: iš visų baigtų ikiteisminių tyrimų dėl saugomų teritorijų suniokojimo (BK 271 str.), tiek 2008 m., tiek 2009 m. net 84 proc. tyrimų buvo nutraukti dėl senaties. 2008 m. visi be išimties ikiteisminiai tyrimai dėl neteisėto disponavimo laukiniais augalais ar grybais (BK 274 str.) buvo baigti nutarimu nutraukti tyrimą dėl senaties. Itin didelė dalis (nuo 37 iki 54 proc.) visų pabaigtų ikiteisminių tyrimų 2008 m. ir 2009 m. buvo nutraukta dėl senaties dėl kapo išniekinimo, neteisėto valstybės sienos perėjimo, turto sunaikinimo ar sugadinimo dėl neatsargumo, melagingo pranešimo apie visuomenei gresiantį pavojų, transporto prie-

monių ar kelių sugadinimo, transporto priemonių ar kelių netinkamos priežiūros. Santykinai dažnai dėl senaties nutraukiami ikiteisminiai tyrimai dėl vagysčių. Pažymėtina, kad tyrimų dėl vagysčių, nutrauktų šiuo pagrindu, santykinė dalis praėjusiais metais labai padidėjo (beveik dvigubai) – nuo 13,72 iki 24,53 proc.

Vis dėlto mes nekeliame sau tikslo nustatyti priežastis, kodėl ikiteisminiai tyrimai patiria nesėkmes ir yra nutraukiami dėl senaties. Teisės institute atlikto tyrimo *tikslas* – nustatyti teorinį senaties taikymo baudžiamojoje justicijoje pagrindą ir juo remiantis pateikti nuoseklią senaties instituto reguliavimo koncepciją. Dėl ribotos leistinos apimties šiame straipsnyje apsiribosime tik vienu iš išsiskeltų uždavinių – apibrėžti teorinį senaties taikymo baudžiamojoje justicijoje pagrindą. Mūsų įsitikinimu, neaiškus ar netinkamas senaties instituto teorinis pagrindas iš esmės neišvengiamai sąlygoja netinkamą senaties reguliavimą (nustatomą senaties terminų trukmę, numatomas juos nutraukiančias, stabdančias ir pabaigiančias aplinkybes), tai savo ruožtu sukelia senaties taikymo praktines problemas – ne visai pagrįstą ir prieštaringai motyvuojamą jos pritaikymą. Kaip minėta, Lietuvos baudžiamojoje justicijoje esama nemažai simptomų, rodančių kruopščios teorinių nuostatų dėl senaties baudžiamojoje justicijoje revizijos būtinybę.

Pažymėtina, kad Lietuvoje senaties baudžiamojoje justicijoje problematiškai kiek daugiau dėmesio yra skyręs tik *V. Piesliakas* vadovėlio „Lietuvos baudžiamoji teisė“ antrajame tome (2008 m.). Rusijos baudžiamosios justicijos doktrinoje, kurioje taip pat nepastebima platesnės diskusijos šiais klausimais, išskirtinas *V. Malinino* vadovaujamo autorių kolektyvo darbas „Baudžiamosios teisės enciklopedija“, kurio 10 tome (2009 m.) plačiai analizuojama senaties instituto problematika. Bendrosios teisės (angl. *common law*) sistemos valstybėse mokslo darbai šia tema, mūsų žiniomis, yra itin reti. Tai galima paaiškinti tuo, kad šiai teisės sistemai priklausančiose valstybėse (išskyrus JAV, kurią tik sąlygiškai galima būtų priskirti bendrosios teisės sistemai) senaties institutas neegzistuoja, išskyrus tik kai kurias išimtis. Senaties problematika yra plačiai išdiskutuota vokiečių autorių darbuose: tiek monografiniu – disertaciniu lygiu (*S. Lourie* (1914 m.), *M. Radke* (2001 m.), *A. Samble* (2002 m.), *S. Zimmermann* (1997 m.)), tiek kodeksų komentaruose bei baudžiamosios teisės vadovėliuose (*W. Gropp* (2001 m.), *C. Roxin* (1997 m.), *K. Lackner*, *K. Kühl* (2007 m.)).¹⁰ Senaties problematikos konteksto suvokimui reiktų išskirti svar-

¹⁰ Pažymėtina, kad daugelis vokiškų kodeksų komentarų ir vadovėlių problemiško ir išsamumo prasme toli lenkia lietuviškus ar rusiškus analogus.

bū F. Edel darbą, kuriame autorius analizuoja Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją proceso trukmės klausimu (2007 m.).

Pažymėtina, kad straipsnyje sąmoningai atsisakyta vartoti BK 95 str. įtvirtintą sąvoką „*apkaltinamojo nuosprendžio senatis*“ ir vietoj jos vartojama tiesiog „*senatis*“ arba „*baudžiamosios atsakomybės senatis*“. Senaties terminų skaičiavimo pabaigos momentas yra labai diskutuotinas klausimas, kuris baudžiamosios justicijos doktrinoje ir užsienio valstybių įstatymuose sprendžiamas labai įvairiai. Senaties terminų skaičiavimas iki apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo yra tik vienas iš keleto pasaulyje baudžiamajoje justicijoje taikomų senaties terminų pabaigos taškų, tad siekiant išlaikyti universalesnį tyrimo pobūdį ir nenorint sąvokiniame lygmeny įtvirtinti išankstinės pozicijos diskutuotinu klausimu, pasirinkta neutrali bendra sąvoka.¹¹ Pažymėtina, kad tyrime nenagrinėjami su apkaltinamojo nuosprendžio vykdymo senatimi susiję klausimai. Ši senaties rūšis laikytina specialia norma baudžiamosios atsakomybės senaties atžvilgiu.

Straipsnyje plačiai vartojamas „*baudžiamosios justicijos*“ terminas, apimantis tiek baudžiamąją, tiek baudžiamąjį proceso teisę. Jis pasirinktas ir vartojamas dėl to, kad baudžiamosios justicijos moksle nėra vienareikšmės nuostatos, ar senatis laikytina materialinės, ar procesinės teisės institutu. Be to, senatis glaudžiai susijusi su abejomis teisės šakomis. Apsiribojus tik senaties baudžiamajoje teisėje klausimu, už tyrimo ribų liktų baudžiamoji procesinė senaties samprata, taikoma, pavyzdžiui, JAV ir Prancūzijoje, taip pat mišrios materialinės procesinės senaties sampratos, būdingos didelei daliai Europos valstybių. Be to, tokia apibrėžtimi būtų išreikšta išankstinė nuostata mokslinėje diskusijoje dėl senaties teisinės prigimties.

SENATIES INSTITUTO PATEISINIMO BAUDŽIAMOJOJE JUSTICIJOJE TEORIJOS

Senaties instituto reikalingumas baudžiamajoje justicijoje anaipol nėra savaimė suprantamas dalykas. Šiam institutui galima priešpriešinti atpildo už padarytą nusikalstamą veiką baismės tikslą (BK 41 str. 2 d. 2 p. šis tikslas vadinamas nubaudimo tikslu) ir baudžiamuosius procesinius oficialumo ir legalumo principus, nurodančius valstybės pareigą atskleisti kiekvieną baudžiamajame įstatyme numa-

¹¹ Pavyzdžiui, būtų visiškai nelogiška vartoti sąvoką „*apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis*“ analizuojant tokių valstybių, kurios senatį skaičiuoja tik iki bylos teisminio nagrinėjimo pradžios (pvz., JAV) teisę.

tytų draudimų pažeidimo atvejį ir pritaikyti už juos baudžiamąsias sankcijas (jie iš dalies įtvirtinti Baudžiamojo proceso kodekso (toliau vadinama – BPK) 1 ir 2 str.). Tam tikra apimtimi senaties taikymo netikslingumas pripažįstamas visame pasaulyje, taip pat ir tarptautinėje teisėje.¹² Skiriasi tik nusikaltimų, kurių atžvilgiu senaties taikymas laikomas netikslingu (nepateisinamu), sąrašas – nuo itin siauro (tik nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai, pvz., Lietuva, Gruzija, Ispanija) iki labai plataus (visi nusikaltimai, išskyrus tuos, kuriems taikoma supaprastinta nagrinėjimo tvarka (angl. *unindictable offences*), pvz. Kanada). Anglijos baudžiamajoje justicijoje senatis apskritai nėra taikoma. Atkreiptinas dėmesys, kad bendrosios teisės sistemos valstybėse senačiai alternatyvaus mechanizmo funkciją atlieka teismo kompetencija atmesti kaltinimus ir nutraukti bylą dėl nepateisnamų delsimų ikiteisminio tyrimo metu (Lietuvos teisėje panaši nuostata yra numatyta BPK 215 str. – ikiteisminio tyrimo nutraukimas dėl pernelyg ilgos ikiteisminio tyrimo trukmės, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje šios nuostatos atitikmuo yra 6 str. 1 d. numatyta teisė į kaltinimų ištyrimą ir bylos išnagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką).¹³ Tačiau, toliau tekste apie tai bus

¹² Tarptautinė bendruomenė, tiesa, gana siaurame kontekste yra išreiškusi susirūpinimą dėl senaties instituto, kaip trukdančio vykdyti teisingumą. 1968 m. Jungtinių Tautų konvencijos Dėl senaties termino netaikymo už karo nusikaltimus ir už nusikaltimus žmoniškumui preambulėje teigiama, kad „*tai, kad vidaus teisės normos, nustatančios senaties terminą už paprastus nusikaltimus, taikomos karo nusikaltimams ir nusikaltimams žmoniškumui, kelia rimtą pasaulio visuomenės susirūpinimą, nes tuo trukdoma vykdyti baudžiamąjį persekiojimą ir bausti asmenis, atsakingus už tuos nusikaltimus*“. Pirmasis šios konvencijos straipsnis įpareigoja netaikyti senaties karo nusikaltimams ir nusikaltimams žmoniškumui. Įdomu, kad šis įpareigojimas suformuluotas itin griežtai, netgi neatsižvelgiant į baudžiamosios teisės principą *nullum crimen sine lege* ir iš jo išplaukiantį baudžiamųjų įstatymų, sunkinančių kaltininko teisinę padėtį, taikymo atgal draudimą: „*1 straipsnis. Šiems nusikaltimams, nesvarbu, kada jie padaryti, netaikomi jokie senaties terminai: a) karo nusikaltimams, kaip jie apibrėžti 1945 m. rugpjūčio 8 d. Niurnbergo tarptautinio karo tribunolo įstatuose ir patvirtinti Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės Asamblėjos 1946 m. vasario 13 d. rezoliucijoje 3 (I) ir 1946 m. gruodžio 11 d. rezoliucijoje 95 (I), ypač „sunkiems pažeidimams“, išvardytiems 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijose dėl karo aukų apsaugos; b) nusikaltimams žmoniškumui, nesvarbu, ar jie būtų padaryti karo ar taikos metu, kaip jie apibrėžti 1945 m. rugpjūčio 8 d. Niurnbergo tarptautinio karo tribunolo įstatuose ir patvirtinti Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės Asamblėjos 1946 m. vasario 13 d. rezoliucijoje 3 (I) bei 1946 m. gruodžio 11 d. rezoliucijoje 95 (I), iškeldinimui pasinaudojant ginkluotu užpuolimu arba okupacija ir nežmoniškoms veikoms, pagrįstoms apartheido politika, taip pat genocido nusikaltimui, apibrėžtam 1948 m. Konvencijoje dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį, net jei tokiomis veikomis nėra pažeidžiama valstybės, kurioje jos buvo įvykdytos, vidaus teisė.*“

¹³ Plačiau apie ŽTKL 6 str. 1 d. aiškinimą Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje žr. *Edel. F.* The length of civil and criminal proceedings in the case-law of the European Court of Human Rights. Council of Europe Publishing, 2007.

paaikškinta plačiau, ši alternatyva jokiū būdu nelaikytina senaties instituto atmaina. Senaties atveju akcentuojama objektyvi laiko, praėjusio nuo nusikalstamos veikos padarymo, reikšmė sprendžiant dėl tikslingumo persekioti ir bausti asmenį baudžiamąja tvarka, o minėtos nuostatos skirtos asmens apsaugai nuo teisėsaugos institucijų delsimo (tyrimo vilkinimo). Jų pagrindu byla negali būti nutraukiama vien dėl ilgos nuo nusikalstamos veikos padarymo praėjusio laiko trukmės ar ilgos tyrimo trukmės. Baudžiamasis procesas gali būti nutrauktas dėl pernelyg ilgos proceso trukmės tik nustačius, kad teisėsaugos institucijos veikė nepakankamai aktyviai arba pernelyg kruopščiai,¹⁴ ir kad būtent tai, o ne objektyvios bylos aplinkybės, paties kaltinamojo veiksmai ar kitos aplinkybės sąlygojo pernelyg ilgą baudžiamąjo proceso, o ne laiko, praėjusio nuo nusikalstamos veikos padarymo, trukmę.

4 lentelė.

Nusikaltimai, kuriems netaikoma senatis

Nusikaltimų rūšis	Valstybė ir normos šaltinis
Tik nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai	Lietuvos BK 95 str. 5 d.; Gruzijos BK 71 str. 5 d.; Rusijos BK 78 str. 5 d.; Ispanijos BK 131 str. 4 d.; Prancūzijos BK 213-5 str.; Švedija ¹⁵
1) nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai; 2) dėl senaties taikymo nusikaltimams, už kuriuos numatyta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė, sprendžia teismas	Latvijos BK 57 str.; Ukrainos BK 49 str. 5 d.
1) nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai; 2) tyčiniai nusikaltimai, padaryti valstybės tarnautojo atliekant tarnybines pareigas: nužudymas, sunkus sveikatos sutrikdymas, neteisėtas laisvės atėmimas, susijęs su žiauriu kankinimu.	Lenkijos BK 105 str.
1) nusikaltimai žmoniškumui, karo nusikaltimai; 2) nužudymas	Vokietijos BK 78 str. 2 d.
1) nusikaltimai žmoniškumui, karo nusikaltimai; 2) terorizmas	Šveicarijos BK 101 str.
Visi nusikaltimai, kurie baudžiami mirties bausme	JAV Kodekso 3281 str.
Visi nusikaltimai, kurie baudžiami laisvės atėmimu iki gyvos galvos (tarp jų nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai)	Austrijos BK 57 str.; Estijos BK 81 str. 2 d.; Italijos BK 161 str.; Suomijos BK 8 skyriaus 1 str. 1 p.
Tarptautinio terorizmo nusikaltimai, sukėlę žmogaus mirties ar sunkaus sveikatos sutrikdymo pavojų	JAV Kodekso 3286 str. (b)
Vaikų pagrobimas, vaikų seksualinis išnaudojimas	JAV Kodekso 3299 str.
Prievartiniai seksualiniai nusikaltimai	JAV Kodekso 3299 str.
Visi nusikaltimai, išskyrus tuos, kuriems taikoma supaprastinta nagrinėjimo tvarka	Australija, Kanada ¹⁶

¹⁴ *Edel F.*, p. 59, 62.

Lietuvoje ir daugelyje kitų pasaulio šalių didžiąjai daliai nusikalstamų veikų senatis yra taikoma. Tačiau baudžiamosios justicijos moksle nėra vieningos nuomonės, kaip jos taikymas galėtų būti pagrįstas. Apibendrinus baudžiamosios justicijos mokslininkų darbus, galima išskirti dvi senaties instituto pateisinimo koncepcijas (materialinę ir procesinę), kurias savo ruožtu sudaro septynios didelės dalimi savarankiškos idėjos.

Senaties **materialinė** koncepcija:

M.1) Baudžiamojo persekiojimo ir nubaudimo¹⁷ netikslingumas dėl kaltininko asmenybės pasikeitimo. Baudžiamasis persekiojimas ir baudimas tampa netikslingas dėl kaltininko pavojingumo sumažėjimo iki teisiškai toleruotino lygio (jo „pasitaisymo“), kurią rodo naujų nusikalstamų veikų nebedarymas.

M.2) Baudžiamojo persekiojimo ir nubaudimo netikslingumas dėl asmeninio ryšio tarp kaltininko ir jo padarytos nusikalstamos veikos nunykimu. Baudžiamasis persekiojimas ir baudimas tampa netikslingas, kadangi laiko tėkmėje dėl naujų įvykių, naujų patirčių, pokyčių gyvenime kaltininkas praranda vidinį ryšį su padaryta nusikalstama veika. Nusikalstama veika gali būti kaltininko nepamiršta, tačiau ji priimama tik kaip tolimas istorinis (nebeaktualus, neasmeninis) faktas. Atitinkamai bausmė už tokį nusikaltimą kaltininko priimama nebe kaip asmeninė atsakomybė, o kaip savitikslių akla prievarta, dėl ko ji negali teigiamai paveikti kaltininko.

M.3) Baudžiamojo persekiojimo ir nubaudimo netikslingumas dėl nusikalstamos veikos ir jos baudžiamojo teisinio įvertinimo aktualumo visuomenei nunykimu. Baudžiamasis persekiojimas ir baudimas tampa netikslingas, kadangi bėgant laikui visuomenėje vyksta nusikalstamos veikos padarinių socialinio neutralizavimo (socialinės tvarkos atkūrimo) procesai, „socialinės žaizdos gijimas“. Senų „užglais-

¹⁵ Švedijos BK nenumato nusikaltimų, kuriems būtų netaikoma senatis. Kadangi ši valstybė yra 1948 m. JT konvencijos dėl genocido nusikaltimo baudimo ir prevencijos, taip pat Ženevos konvencijų dalyvė, darome prielaidą, kad joje senatis nusikaltimams žmoniškumui ir karo nusikaltimams netaikoma.

¹⁶ *Powell L.* Unravailing Criminal Statutes Of Limitations // *American Criminal Law Review*, 2008, 45 winter, p. 147–150; *Kryger S.* Statute Of Limitations. Should we repeal all statutes of limitations on criminal offences? // *International Debate Education Association*, July 13, 2009, http://www.idebate.org/debatebase/topic_details.php?topicID=898

¹⁷ Nors nubaudimas senaties kontekste dažnai suprantamas tik kaip nuosprendžio kaltininkui priėmimas, mūsų nuomone, tai logiškai išplaukia ir iš toliau nagrinėjamų teorinių nuostatų, nubaudimas turi būti suprantamas įprastine jo prasme – kaip baudžiamosios atsakomybės pritaikymas visa jos apimtimi.

tytų“ įvykių tyrimo ir teisinio įvertinimo socialinei santarvei atnešama žala (kylanti iš praeities klodų pakartotinai iškeliant skaudžius įvykius (konfliktus)) yra didesnė, nei nauda, gaunama dėl teisinio tokių įvykių įvertinimo.

M.4) Baudžiamojo persekiojimo ir nubaudimo netikslingumas atpildo teorijos bei humanizmo principo požiūriu. Baudžiamasis persekiojimas ir baudimas tampa netikslingas, nes kaltininkas, jausdamas baimę dėl nubaudimo grėsmės per ilgą laiką atkenčia už padarytą nusikalstamą veiką (gauna atpildą), o neribotas buvimas nežinioje dėl savo likimo laikomas kankinančiu ir nehumanišku.

Senaties **procesinė** koncepcija:

P.1) Senaties terminai kaip teisėsaugos pareigūnų procesinį aktyvumą skatinanti priemonė, kartu priemonė, užtikrinanti asmens teisę į greitą procesą.

P.2) Baudžiamojo persekiojimo netikslingumas teisėsaugos darbo organizavimo požiūriu. Dėl laiko tėkmės neigiamos įtakos kaltinančių duomenų kokybei, jų radimo galimybėms, ilgainiui labai sumenksta sėkmingo kaltinimo perspektyvos. Neperspektyvios bylos dėl senų įvykių yra vienas tinkamiausių rezervų mažinant nepaprastai didelius teisėsaugos institucijų krūvius.

*P.3) Baudžiamojo persekiojimo ir nubaudimo netikslingumas sąžiningo proceso (angl. *fair process*) principo požiūriu.* Dėl laiko tėkmės ilgainiui labai sumenksta gynybos galimybės surinkti duomenų, kuriais būtų galima paneigti kaltinimo aptiktus kaltinančius duomenis. Kartu dėl su laiku vis didėjančio tiek kaltinimo, tiek gynybos surinktų duomenų nepatikimumo, iškyla klaidinogo nuosprendžio priėmimo pavojus.

Svarbu pažymėti, kad nors beveik visose šiose idėjose galima išvelgti dalį tiesos, būtina išskirti esminę pagrindinę senaties pateisinimo baudžiamojoje justicijoje teoriją. Tai būtina dėl to, kad praktiškai kiekviena iš nurodytų idėjų reikalauja iš principo skirtingo senaties instituto reguliavimo. Priklausomai nuo senaties teorinio pagrindo, skirtingai sprendžiama, ar senatis yra baudžiamosios teisės, ar baudžiamojo proceso reguliavimo dalykas (nuo to priklauso, ar senatį reguliuojančioms normoms bus taikomas baudžiamosios teisės principas *nulum poena sine lege* ir iš jo sekantis kaltininko padėtį sunkinančio įstatymo taikymo atgal draudimas), taip pat kokios aplinkybės gali stabdyti ar nutraukti senaties terminus (ar materialinės, pavyzdžiui, naujos nusikalstamos veikos padarymas, ar procesinės – teisėsaugos institucijų procesiniai veiksmai ar įtariamąjo veiksmai, trukdantys procesui), taip pat skirtingai sprendžiamas ir senaties terminų pabaigos klausimas – ar tai turėtų būti tam tikra baudžiamojo proceso stadija (proceso pradžia arba bylos perdavimas į teismą, ar nuospre-

džio priėmimas), ar baudžiamajai teisei reikšmingas momentas (nuosprendžio įsiteisėjimas ar baismės atlikimo pabaiga).

Baudžiamojo persekiojimo ir nubaudimo netikslingumas dėl kaltininko asmenybės pasikeitimo (M.1.)

Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje ši nuostata yra pripažįstama kaip pagrindinis, o kartais ir vienintelis senaties pateisinimo pagrindas.¹⁸ Pavyzdžiui, V. Piesliakas rašo, kad „senaties institutas tiesiogiai išplaukia iš baismės paskirties. BK 41 straipsnyje kalbama apie nubaudimą kaip vieną iš baismės tikslų, tačiau greta formuluojamas tikslas pasiekti, kad asmuo nedarytų naujų nusikalstamų veikų. Taigi, jei asmuo po padarytos nusikalstamos veikos (...) per tam tikrą laikotarpį nenusikalsta dar kartą, galima kelti klausimą, ar tikslinga jį traukti baudžiamojon atsakomybėn, skirti ir versti atlikti baismę.¹⁹ <...>. Senaties instituto įtvirtinimą pateisina tai, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo suėjus įstatyme nurodytiems terminams praranda pavojingumą.“²⁰ Tokios pozicijos laikosi ir Rusijos mokslininkai.²¹ Kaip vienas iš galimų, tačiau ne pagrindinių senaties pateisinimo pagrindų – asmens pasitaisymas pripažįstamas ir kai kurių amerikiečių²² bei vokiečių²³ autorių darbuose. Įstatymų leidyboje toks reguliavimas, kai senatis būtų netaikoma „nepasitaisiusiems“, naujas nusikalstamas veikas darantiems asmenims,

¹⁸ Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 378; Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Kn. 2: aplinkybės, darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai. Vilnius: Justitia, 2008, p. 413–416.

¹⁹ Mūsų manymu, labai svarbus momentas yra tai, kad autorius kelia klausimą ne tik dėl formalaus patraukimo baudžiamojon atsakomybėn akto (nuosprendžio priėmimo) tikslingumo, bet ir dėl baudžiamosios atsakomybės taikymo apskritai, t. y. ir dėl baismės vykdymo prasmingumo.

²⁰ Piesliakas V., p. 413, 414.

²¹ Наумов А. В. Российское уголовное право. Общая часть. Москва: Wolters Kluwer, 2007. p. 614, Курс уголовного права. Общая часть. Том 1: Учение о преступлении. Под ред. Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой. Москва: ИКД “Зерцало – М”, 2002, p. 192; Энциклопедия уголовного права / [В. Б. Малинин (автор и ответственный редактор)... [и др.]]. Санкт-Петербург: Издание профессора Малинина, 2009, 10 т., p. 344; Познышев С. В. Основные начала науки уголовного права. Общая часть уголовного права. Изд. 2-е. Москва: Издание А. А. Карцева, 1912, p. 644.

²² Powell L., p. 130.

²³ Bock D. Die strafrechtliche Verfolgungsverjährung // Juristische Schulung (JuS), 2006/1, p. 12; taip pat Zimmerman S. Strafrechtliche Vergangenheitsaufarbeitung und Verjährung. Freiburg im Breisgau: edition iuscrim, 1997, žr. išnašą p. 33.

šiuo metu yra retas. Jį galima aptikti kai kurių buvusių Sovietų Sąjungos respublikų (Lietuvos, Latvijos, Ukrainos), taip pat Austrijos baudžiamuosiuose įstatymuose. Tai iš dalies galima paaiškinti tuo, kad analogiškas reguliavimas buvo sovietinių socialistinių respublikų baudžiamuosiuose kodeksuose (taip pat ir LTSR BK 49 str.), taip pat senuosiuose XIX a. pradžios vokiškuose baudžiamuosiuose kodeksuose (Prūsijos, Bavarijos, Viurtembergo, Austrijos ir kt.).²⁴ Kita vertus, istorinės tradicijos nesutrukdė Vokietijos (XIX a. antroje pusėje),²⁵ taip pat Gruzijos ir Rusijos (XX a. pradžioje (priimant 1903 m. baudžiamąjį statutą)²⁶ ir dar kartą XX a. pabaigoje) įstatymų leidėjams tokių nuostatų BK atsisakyti. Ypač įdomus Rusijos atvejis, kadangi Rusijos šiuolaikinėje baudžiamosios teisės doktrinoje mokslininkai, kaip minėta, vieningai vadovaujasi aptariama senaties pateisinimo teorija ir doktrinoje nėra netgi užsiminama apie diskusiją dėl jos pagrįstumo, tačiau naujajame 1996 m. Rusijos BK jos buvo atsisakyta. Taigi Rusijos BK koncepcinės nuostatos dėl senaties buvo pakeistos be mokslininkų pritarimo.

Mėginimai pagrįsti senaties taikymą kaltininko pasitaikymu, jo pavojingumo praradimu kelia abejonių teoriniu požiūriu, taip pat kelia rimtų problemų šią teoriją taikant praktikoje. Norint įvertinti vieną ar kitą senaties sampratą aiškinančią teoriją, svarbu iš anksto atsakyti į keletą klausimų. Ar taikant senatį konstatuojama, kad nubaudimo tikslai jau pasiekti, ir dėl to jis nebetikslingas, ar priešingai – taikant senatį konstatuojama, kad bausmės tikslai konkrečiu atveju negali būti pasiekti ir baudžiamasis procesas nutraukiamas, siekiant išvengti dar didesnės žalos, kurią sukeltų tolesnis jo vykdymas? Ar senatis yra artimesnė atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutui, kai baudžiamasis procesas nutraukiamas tinkamai ištyrus bylą ir tikint, kad asmuo daugiau nebusisikals (t. y., kad baudžiamoji justicija pasiekė savo tikslus), ar ji artimesnė BPK 215 str. numatytam baudžiamojo proceso nutraukimo pagrindui dėl pernelyg ilgos ikiteisminio tyrimo trukmės, kai procesas nutraukiamas nepuoselėjant iliuzijų, kad baudžiamosios justicijos sistema suveikė tinkamai?

²⁴ *Lourie S.* Die Kriminalverjährung. Prinzipien- und Gestaltungsfragen. Breslau: Schletter'sche Buchhandlung, 1914, p. 11.

²⁵ *Welzel H.* Das Deutsche Strafrecht. 11. überarb. und erw. Aufl. Berlin: Walter de Gruyter & Co, 1969, p. 261–262.

²⁶ Baudžiamojo statuto 68 str., žr. *Kavolis M., Bieliackinas S.* Baudžiamasis Statutas su papildomais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytais iš Rusijos Senato ir Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų. Kaunas, 1934.

Akivaizdu, kad autoriai, senaties pritaikymą siejantys su kaltininko asmenybės pasitaisymu, senatį laiko artimu atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės institutui.²⁷ Tokia Lietuvos bei Rusijos autorių pozicija nestebina, kadangi sovietinėje baudžiamojoje teisėje buvo, o daugelyje post sovietinių respublikų (netgi minėtose Rusijoje ir Gruzijoje) senatis ligi šiol yra priskiriama atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutui. Šiuo atveju Lietuvos baudžiamieji įstatymai šiek tiek išsiskiria iš minėtų post sovietinės erdvės valstybių, nes bent jau struktūriškai senatis nėra nurodoma kaip viena iš atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšių, o yra reglamentuota savarankiškame skyriuje.

Vis dėlto, mūsų nuomone, senaties institutas stovi ant visai kitų teorinių pamatų, nei atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ar sąlyginio atleidimo nuo bausmės institutai.²⁸ Senaties pritaikymas nėra vaisingo baudžiamosios justicijos darbo rezultatas. Imkime tokį atvejį kaip proceso nutraukimas dėl senaties, kai asmuo yra pasislėpęs nuo ikiteisminio tyrimo ar teismo arba įtariamasis apskritai nėra nustatytas. Praktikoje daugelis ikiteisminių tyrimų nutraukiami dėl senaties būtent nenustačius įtariamojo asmens (tai vadinamosios „tamsios“ bylos, kuriose įtariamasis nėra nustatytas net ir atlikus visus reikiamus procesinius veiksmus). Senaties pritaikymo, nenustačius įtariamojo asmens, galimybė yra visiškai logiška, nes priešingu atveju ikiteisminio tyrimo įstaigos neribotam laikui būtų apkrautos vis didesnėmis ir didesnėmis ikiteisminio tyrimo medžiagų šūsnimis, o tyrimai, bent formaliai, taip pat turėtų būti vykdomi neribotą laiką, nors nusikalstamos veikos aktualumas visuomenei bėgant laikui gali būti visiškai nunykęs. Tačiau tokia susiklosčiusi praktika, nors ir racionali, iš esmės nesiderina su aptariama teorija, senaties pritaikymo pagrindu laikančia kaltininko pasitaisymą, ir su ją atspindinčiomis BK 95 str. nuostatomis, nes nenustačius įtariamojo asmens, nėra pagrindo teigti, kad jis prarado pavojingumą, taigi ir taikyti senatį.

Abejonių dėl asmens pasitaisymo, kaip senaties taikymo pagrindo, teorijos pagrįstumo kelia ir kiti klausimai. Pavyzdžiui, ar iš tiesų vien nusikalstamų veikų nepadarymas ilgą laiką leidžia daryti pagrįstą išvadą, kad asmuo pasitaisė, ar

²⁷ V. Piesliakas netapatina senaties ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutų, bet nurodo tik formalius šių institutų skirtumus. Žr. Piesliakas V., p. 415.

²⁸ Analogiškai teigia *Lourie S.*, p. 14.

vien tokia negatyvi sąlyga gali būti pakankamas pagrindas tokiam radikaliam sprendimui kaip bylos nutraukimas? Palyginkime – kur kas daugiau sąlygų keliama asmens atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės (BK 38, 40 str.), bausmės vykdymo atidėjimui (BK 75 str.) arba sąlyginiam atleidimui nuo bausmės (BK 77, Bausmių vykdymo kodekso (toliau vadinama – BVK) 157 str.).²⁹

Apskritai nelabai įtikinamai, mūsų nuomone, skamba teiginys, kad naujai padaryta nusikalstama veika sugrąžina prieš daugelį metų padarytos ankstesnės nusikalstamos veikos aktualumą (ir nubaudimo būtinybę), ypač, jei šios veikos yra skirtingo pobūdžio. Kai senaties terminų eiga siejama su kitų nusikalstamų veikų padarymu ar nepadarymu, tampa įmanoma situacija, kad, asmeniui kas kelerius metus nusikalstant (pvz., padarant baudžiamąjį nusizengimą, neatsargų nusikaltimą), senaties terminai seniai jo padarytai nesunkiai nusikalstamai veikai nesueina itin ilgą laiką, nors faktiškai toji veika jau gali būti praradusi aktualumą visuomenei, o ir kaltininkui ji būtų pernelyg tolimesnė, kad jis galėtų jausti su ja asmeninį ryšį ir kartu jaustis už ją atsakingas. Kitaip tariant, mūsų įsitikinimu, nauja nusikalstama veika neaktualizuoja senosios tiek, kad jos baudžiamumo tikslingumas galėtų būti vėl atstatomas naujam (senaties) terminui.

Pažymėtina, kad Lietuvos BK šiuo aspektu yra itin griežtas. Pagal BK 95 str. 4 d. senatį nutraukia bet kokios naujos nusikalstamos veikos (net baudžiamojo nusizengimo) padarymas. Palyginimui, Austrijos BK 58 str. numato, kad senaties terminus stabdo (iki sueis senaties terminai už naują nusikaltimą) tik tokio paties pobūdžio nusikaltimo padarymas. LTSR BK 49 str. numatė, kad senaties terminus nutraukia tik tokio nusikaltimo, *kuris baudžiamas ne mažiau kaip 2 metų laisvės atėmimo bausme*, padarymas.

Kita aplinkybė, verčianti abejoti teorijos, senaties taikymą siejančios su asmens „pasitaisymu“, pagrįstumu, yra tai, kad ji įtikinamai nepaaiškina, kodėl skirtingo sunkumo nusikaltimams nustatomi skirtingi senaties terminai. Ar šios teorijos atstovai nori pasakyti, kad asmens resocializacijos („pasitaisymo“) trukmė tiesiogiai priklauso nuo padaryto nusikaltimo sunkumo? Manytume, asmens „pasitaisymo“ trukmė iš tiesų labiau priklauso nuo nusikalstamos veikos pobūdžio (ar tai smurtinis nusikaltimas, ar savanaudiškas turtinis, finansinis ir pan.), nuo kriminologinio kaltininko tipo, o ne išimtinai nuo nusikalstamos veikos sunkumo. Labai abejojame, ar pagrįsta prezumpcija, kad asmuo, pavo-

²⁹ Analogišką abejonę kėlė ir *Lourie S.*, p. 14.

gęs svetimą daiktą ar apgaule įgijęs turto, kurio vertė nėra didelė, „pasitaiso“ per 5 metus, o asmuo, per išgertuves sunkiai sutrikdęs sveikatą savo šeimos nariui – „taisosi“ tris kart ilgiau, t. y. 15 metų.³⁰ Manytume, skirtinga skirtingų kategorijų nusikaltimų senaties terminų trukmė sietina anaipol ne su asmens „pasitaisymo“ tempu, o su tokių nusikaltimų žalingumu, jų reikšme (aktualumu) visuomenei, jų reikšmingumu kaltininko gyvenimo istorijoje, – tai akcentuoja ir kitos teorijos.

Reiktų išskirti dar vieną abejonių dėl aptariamų teorijos pagrįstumo keliančią problemą – jos praktinį taikymą labai apsunkinančią koliziją su nekaltumo prezumpcija. Remiantis šia teorija ir BK 95 str. 4 d., senaties terminai nutrūksta ir praddami skaičiuoti iš naujo, kai asmuo *padaro naują nusikalstamą veiką*. Remiantis Konstitucijos 31 str. 1 d. įtvirtinta nekaltumo prezumpcija, asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu. Taigi asmenį laikyti padariusiu naują nusikalstamą veiką, kuri nutrauktų ankstesnės nusikalstamos veikos senaties terminą, galima tik tuomet, kai dėl naujos nusikalstamos veikos yra priimamas ir įsiteisėja apkaltinamasis nuosprendis. Tokia nuostata iš esmės pasmerkia pačią senaties netaikymo naujai nusikaltusiems asmenims idėją, nes apkaltinamojo nuosprendžio senatis būtų netaikoma (būtų nutraukiami jos terminai) tik tuo atveju, jei iki apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo už ankstesnę nusikalstamą veiką įsiteisėtų nuosprendis dėl vėlesnės nusikalstamos veikos, o tokia situacija gali susiklostyti labai retai.

Naujos nusikalstamos veikos padarymo fakto aiškinimo nekaltumo prezumpcijos kontekste problema jau buvo iškilusi teismų praktikoje. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų plenarinė sesija byloje Nr. 2K-P-100/2008 sprendė problemą, ar asmuo laikytinas padaręs naują nusikalstamą veiką (atitinkamai, ar tokia nusikalstama veika nutraukia ankstesnės nusikalstamos veikos senaties terminus), jeigu dėl jos nėra priimtas apkaltinamasis nuosprendis, nes yra jai suėjusi apkaltinamojo nuosprendžio senatis. Šios bylos fabula buvo tokia: „S. K. kaltinamas 1994–1996 metų laikotarpiu padaręs septynias nusikalstamas veikas, kvalifikuotas pagal 2000 m. BK 182 straipsnio 2 dalį (didelės vertės turto įgijimas apgaule (iš viso daugiau kaip 3 mln. Lt) bei didelės vertės prievolių išvengimas (iš viso daugiau kaip 1,5 mln. Lt), ir 2001–2002 metų

³⁰ Remiantis BK 95 str. 1 d., nesunkiems nusikaltimams (pvz., vagystė (BK 178 str. 1 d.), sukčiavimas (BK 182 str. 1 d.)) senatis yra 5 metai, o labai sunkiems (pvz., BK 135 str. 2 d.) – 15 metų.

laikotarpiu dar tris nusikalstamas veikas, kvalifikuotas pagal 2000 m. BK 208 straipsnio 2 dalį (skolininko nesąžiningumas) ir 1961 m. BK 304 straipsnio 2 dalį (areštuoto turto neteisėtas perleidimas).

Pirmosios instancijos teismas 2007 m. kovo 7 d. nutartimi, priimta vadovaujantis BPK 254 straipsnio 4 dalimi, visą bylą nutraukė suėjus baudžiamosios atsakomybės senaties terminams. Tokį sprendimą teismas motyvavo tuo, kad dėl nusikalstamų veikų, kvalifikuotų pagal BK 182 straipsnio 2 dalį, suėjo BK 95 straipsnio 1 dalies 1 punkto d papunktyje nustatytas dešimties metų senaties terminas, o dėl nusikalstamų veikų, kvalifikuotų pagal 1961 m. BK 304 straipsnio 2 dalį, kurios turėjo būti kvalifikuojamos pagal 2000 m. BK 246 straipsnį (įstatymo redakcija, galiojusi nuo 2003 m. gegužės 1 d. iki 2004 m. liepos 13 d.), bei nusikalstamos veikos, kvalifikuotos pagal 2000 m. BK 208 straipsnio 2 dalį, – BK 95 straipsnio 1 dalies 1 punkto b papunktyje nustatytas penkerių metų senaties terminas, todėl baudžiamasis procesas negalimas.

Iš bylos duomenų matyti, kad S. K. kaltinamas 2001–2002 metais nusikalstamas veikas padaręs nenutrūkus senaties terminui dėl 1994–1996 metų laikotarpiu padarytų veikų“.

Matyt, siekdamą išvengti senaties netaikymo naujai nusikaltusiems asmenims idėjos kolapso, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų plenarinė sesija šioje byloje išaiškino, jog tam, kad būtų galima konstatuoti, jog „asmuo yra padaręs naują nusikalstamą veiką“ ir pritaikyti BK 95 str. 4 dalį, nėra būtinas įsiteisėjęs apkaltinamasis nuosprendis dėl naujos nusikalstamos veikos.

Teismo sprendimas ir jo motyvai, mūsų manymu, yra labai diskutuotini. Grįsdamas, kad faktui, jog asmuo yra padaręs nusikalstamą veiką, nustatyti nėra būtinas apkaltinamasis nuosprendis, o pakanka ir nuosprendžio, kuriuo nutraukiama baudžiamoji byla, Teismas konstatavo, kad „Nuosprendis, kuriuo nutraukiama baudžiamoji byla, skiriasi nuo išteisinamojo nuosprendžio, nes **tik išteisinamasis nuosprendis reiškia, kad asmuo yra nekaltas**, t. y. arba nebuvo padaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamąjį nusikaltimą požymių, arba neįrodyta, kad kaltinamasis dalyvavo padarant nusikalstamą veiką. <...> Jeigu nustatoma, kad asmuo iki BK 95 straipsnio 1 dalies 1 punkte nurodyto termino pabaigos padarė nusikalstamą veiką, tačiau jam dėl šios veikos negali būti priimtas apkaltinamasis nuosprendis, tai negali būti laikoma kliūtimi tęsti bylos nagrinėjimą, nes BK 95 straipsnio 4 dalies taikymas nėra susietas tik su apkaltinamojo nuosprendžio už naują nusikalstamą veiką priėmimu“ (paryškinta – auto-

riais). Kyla klausimas – kaip nepažeidžiant nekaltumo prezumpcijos gali būti nustatoma, konstatuojama, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką, jei dėl šios nusikalstamos veikos negali būti priimamas apkaltinamasis nuosprendis? Mūsų nuomone, teismo teiginiai akivaizdžiai prieštarauja Konstitucijos 31 str. 1 d.

Taip pat pažymėtina, kad net ir ydingas plečiamasis nekaltumo prezumpcijos aiškinimas, kurį pasitelkė Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, negali padėti pagrįsti teismo pozicijos, kad neva galima konstatuoti, jog kaltininkas padarė nusikalstamas veikas, nors joms yra suėjusi senatis ir dėl jų negali būti priimtas apkaltinamasis nuosprendis. Teismo manymu, asmens nekaltumo prezumpcija gali būti paneigta nuosprendžiu, kuriuo nutraukiama baudžiamoji byla. Tačiau tokiu teiginiu ne tik ignoruojama Konstitucijos 31 str. 1 d., bet ir ta aplinkybė, kad dėl senaties terminų suėjimo nėra priimamas nuosprendis, kuriuo nutraukiama baudžiamoji byla. Tokiu atveju priimama nutartis nutraukti baudžiamąją bylą BPK 254 str. 4 d. pagrindu. Tokioje nutartyje (ji priimama net neišnagrinėjus bylos iki galo), suprantama, negalima konstatuoti, kad asmuo yra padaręs nusikalstamą veiką.

Manytume, kad šių painių ir prieštaringų motyvų bei sprendimų priežastis būtų ir yra nepakankamai pagrįsta ir nuosekli senaties pateisinimo teorija ir iš jos išplaukiantis teisinis reguliavimas.

Baudžiamojo persekiojimo ir nubaudimo netikslingumas dėl asmeninio ryšio tarp kaltininko ir jo padarytos nusikalstamos veikos nunykimu (M.2)

Ši teorija yra viena vyraujančių Vokietijos baudžiamojoje teisėje (kartu su teorija, senatį grindžiančia persekiojimo ir nubaudimo netikslingumu dėl tokio persekiojimo ar nubaudimo beprasmiškumo ar net žalingumo saugant visuomenėje teisinę tvarką ir ramybę (t. y. nubaudimo aktualumo visuomenei nynykimo teorija)).³¹

³¹ Žr. *Radke M.* Bestrafungshindernisse aufgrund des Zeitablaufs. Aachen: Shaker Verlag, 2001, p. 9; *S. Zimmerman* senaties institutą grindžia abiem šiom teorijomis (*Zimmerman S.* Strafrechtliche Vergangenheitsaufarbeitung und Verjährung. Freiburg im Breisgau: edition iuscrim, 1997, p. 35). *S. Lourie* pasisako tik už ryšio nutrūkimo tarp kaltininko ir jo nusikalstamos veikos teoriją (*Lourie S.*, p. 58–66). *A. Samble* remiasi vien nusikalstamos veikos aktualumo išnykimo visuomenei teorija (*Samble A.* Die Verjährungsdiskussion im Deutschen Bundestag: ein Beitrag zur juristischen Vergangenheitsbewältigung, Hamburg: Kovač, 2002, p. 38).

Skirtingai nuo kaltininko pasitaisymo teorijos, asmeninio ryšio tarp kaltininko ir jo padarytos nusikalstamos veikos nutrūkimo teorija nereikalauja pozityvių kaltininko asmenybės pokyčių. Ji teigia, kad nepriklausomai nuo to, ar įvyko kokie nors kaltininko asmenybės pokyčiai nuo nusikalstamos veikos padarymo iki senaties pritaikymo momento, praėjus pakankamai ilgam laiko tarpui, baudimas tampa beprasmis, nes padaryta nusikalstama veika dėl daugybės įvykusių naujų įvykių ir patirčių kaltininko gyvenime pernelyg nuo jo „nutolsta“ ir nebepatenka į jo subjektyvios asmeninės atsakomybės erdvę. Laikoma, kad kaltininkas, net ir prisimindamas prieš daugelį metų padarytą nusikalstamą veiką, po tam tikro ilgo laiko tarpo ją telaiko istoriniu faktu, kuriam neteikiama jokia asmeninė reikšmė, su kuriuo jo nesieja joks asmeninis ryšys, o vien abejingas fakto žinojimas. Tokio asmens baudimas būtų panašus į patologinio girtumo būklėje pavojingą veiką padariusio asmens baudimą – toks asmuo iš kitų žino, kad jis padarė pavojingą veiką, bet niekaip negali asmeniškai jos susieti su savimi. Atitinkamai, tokio baudimo efektas būtų ne pozityvus, o greičiau priešingas – bausmė gali būti priimta kaip betikslė prievarta. Universaliai atsakyti, kada nusikalstamos veikos padarymo faktas kaltininkui praranda asmeninį aktualumą yra nepaprastai sudėtinga. Kaltininkai yra įvairūs žmonės, bėgant metams jie sukaupia įvairios patirties. Kaip rodo šia teorija besiremiančių užsienio valstybių (pvz., Vokietijos) įstatymuose numatyta senaties terminų trukmė, preziumuojama, kad asmeninis kaltininko ryšys su padaryta nusikalstama veika daugeliu atveju iki teisiškai nebereikšmingo lygio nunyksta tik praėjus ištis ilgiems terminams.

Aptariama teorija, skirtingai nuo daugelio kitų, leidžia paaiškinti, kodėl senaties terminų trukmė priklauso nuo padaryto nusikaltimo sunkumo ir kodėl patiems sunkiausiems nusikaltimams senatis apskritai netaikoma. Manytina, yra tiesioginis ryšys tarp nusikaltimo sunkumo, jo žalingumo aplinkiniams ir jo subjektyvaus aktualumo kaltininkui.

Įstatymų leidyboje ši teorija išreiškiama nustatant absoliučius senaties terminus, kurių nenutraukia jokios aplinkybės. Tokie terminai numatyti daugelio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose: Vokietijoje, Šveicarijoje, Lenkijoje, Estijoje, Italijoje, Švedijoje, Suomijoje. Šveicarijos BK ši teorija įgyvendinta gryniausiu pavidalu – skirtingai nuo kitų valstybių baudžiamųjų įstatymų, šiame kodekse numatyti vien tik absoliutūs senaties terminai. Šalia jų nėra numatyta trumpesnių terminų, kuriuos gali sustabdyti ar nutraukti įvairios procesinės aplinkybės (šie terminai yra kitokios – procesinės – pri-

gimties ir yra būdingi valstybėms, kuriose priimta mišri materialinė-procesinė senaties samprata).

Baudžiamojo persekiojimo ir nubaudimo netikslingumas dėl jų aktualumo visuomenei nynykimo (M.3.)

Anksčiau aptartą senaties pateisinimo teoriją papildė teorija, kuri akcentuoja padarytos nusikalstamos veikos aktualumo (ir nubaudimo už ją poreikio) nynykimą ne kaltininkui, bet visuomenei (įskaitant ir nukentėjusįjį). Vėlgi, nynykusio aktualumo negalima sutapatinti su nusikalstamos veikos „išsitrynimu“ iš visuomenės „atminties“. ³² Ši teorija grindžiama tuo, kad bėgant laikui visuomenėje vyksta nusikalstamos veikos padarinių socialinio neutralizavimo (socialinės tvarkos atkūrimo) procesai. Ne visuomet įmanoma pašalinti nusikalstamos veikos padarinius, bet yra prisitaikoma prie pakitusios padėties. Taip pat su laiku įvykstantys vis nauji ir nauji įvykiai bei pokyčiai gyvenime menkina prieš daugelį metų padaryto nusikaltimo reikšmę ir atitinkamai poreikį už jį nubausti (suprantama, šio proceso trukmė tiesiogiai priklauso nuo padaryto nusikaltimo žalingumo). Analogiškai kaip civilinėje teisėje, baudžiamojoje justicijoje senatis atlieka visuomenės tvarkos ir ramybės įtvirtinimo funkciją. Praradusių aktualumą nusikaltimų tyrimas ir baudimas už juos visuomenei neturėtų didesnės pozityvios reikšmės, o greičiau atneštų daugiau žalos – vėl verstų žmones gilintis į senus nemalonius įvykius, vėl aktualizuotų senus konfliktus. Tiesa, kai kurie autoriai pabrėžia, kad senaties taikymas daro neigatyvų poveikį teisei tvarkai visuomenėje, kadangi kuria nebaudžiamumo atmosferą ir tuo pačiu mažina visuomenės saugumo jausmą. ³³ Tačiau manytina, kad šio argumento svarumas priklauso nuo to, kokios trukmės senaties terminai yra nustatomi. Esant pakankamai ilgiems senaties terminams, visiškai ne daug asmenų galėtų pretenduoti į senaties pritaikymą, ir atitinkamai visuomenėje nesiformuotų atsakomybės išvengimo senaties dėka lūkesčiai. Kita vertus, vertinant senaties taikymo ar netaikymo reikšmę visuomenės saugumo jausmui, būtina atsižvelgti ir į tai, kokią įtaką turėtų laiko „užgydytų“ konfliktų reaktualizavimas, jiems netaikant senaties ir imant juos nagrinėti praėjus ilgam laiko tarpui.

³² *Lourie S.*, p. 17, *Radke M.*, p. 11.

³³ Žr. *Lourie S.*, p. 17.

Ši teorija taip pat, kaip ir jau aptarta kaltininko asmeninio ryšio su padaryta nusikalstama veika nunykimu teorija, paaiškina senaties terminų sąsają su nusikalstamos veikos sunkumu – kuo sunkesnis nusikaltimas, tuo ilgiau jis išlieka aktualus visuomenei, tuo ilgesni turi būti senaties terminai. Ji pagrindžia ir tai, kodėl nusikaltimams, padarytiems prieš nepilnamečius, turėtų būti taikomi ilgesni senaties terminai. Visuomenė turi didesnę interesą (ir ilgiau jį išlaiko), kad bręstantys ir socialiai pažeidžiami visuomenės nariai būtų apsaugoti nuo nusikalstamų kėsinių.

Šios teorijos įgyvendinimo baudžiamuosiuose įstatymuose mechanizmas analogiškas anksčiau aptartajai – nustatomi absoliutūs senaties terminai, kuriems nedaro įtakos (nenutraukia) jokios aplinkybės, taip pat nenumatomi senaties terminai už tokius nusikaltimus, kurie dėl savo sunkumo negali prarasti savo aktualumo visuomenei net per itin ilgą laikotarpį.

Baudžiamojo persekiojimo ir nubaudimo netikslingumas atpildo teorijos bei humanizmo principo požiūriu (M.4.)

Po nusikalstamos veikos padarymo kaltininkas gali pradėti jausti bausmės baimę ir varginančią nežinomybę dėl savo ateities. Kai kurių autorių nuomone, šie nemalonūs potyriai, išgyvenami ilgą laiką, kaltininkui padaro poveikį tolygų bausmės poveikiui. Atitinkamai toliau tęsti šias „kančias“ nenutraukiant tyrimo arba kaltininkui taikyti bausmę po ilgo laiko nežinios ir baimės yra neteisinga atpildo teorijos požiūriu ir nehumaniška.³⁴ Tokia pozicija tiek ankstesnių, tiek (vieningai) šiuolaikinių Vokietijos baudžiamosios teisės mokslininkų yra kritikuojama.³⁵ Pavyzdžiui, teigiama, kad patiriamos kančios toli gražu negali būti prilygintos suvaržymams ir nepatogumams, kuriuos sukelia realios bausmės atlikimas. S. *Lourie* nuomone, kaltininko dėl nežinios patiriamos kančios daugeliu atvejų yra pernelyg dramatinizuojamos. Prielaida apie dideles kaltininko kančias ypač abejotina tuomet, kai kaltininkas turi nemažai kriminalinės patirties.³⁶ Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad varginančios nežinios trukmė iš

³⁴ Humanizmo principas kaip senaties taikymo pagrindas, tiesa, plačiau neiškinant šio principo ryšio su senaties institutu, yra minimas BK komentaro autorių. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. T. 1. Ats. red. G. Švedas. Vilnius: TIC, 2004, p. 492.

³⁵ *Zimmerman S.*, p. 32; *Lourie S.*, p. 15–16.

³⁶ *Lourie S.*, p. 16.

dalies priklauso nuo paties kaltininko. Ją gali sutrumpinti aktyvūs kaltininko veiksmai (tereikia jam atvykti į teisėsaugos įstaigą ir prisipažinti, taip pat ne trukdyti, o aktyviai padėti ikiteisminiam tyrimui ar teismui). Kažin ar būtų pagrįsta nutraukti procesą tuo pagrindu, kad kaltininką slegia dėl jo paties pastangų besitęsianti nežinia. Pažymėtina, kad teismų praktikoje galima rasti pavyzdžių, kai į ilgą baudžiamojo proceso trukmę yra atsižvelgiama švelninant teismo sprendimą. Antai, tiek Europos Žmogaus Teisių Teismo, tiek Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje yra pripažįstama, kad *nepateisinamai* ilga proceso trukmė gali būti pagrįstu bausmės švelninimo pagrindu.³⁷ Tačiau, kaip toliau bus plačiau paaiškinta, reikia skirti sąvokas „ilga proceso trukmė“ ir „nepateisinamai ilga proceso trukmė“. Pastaroji yra sietina tik su *valstybės institucijų* neveiklumo ar perteklinio kruopštumo sąlygotu proceso vilkinimu.³⁸ Manytume, bausmė minėtu pagrindu švelninama ne dėl ilgos proceso trukmės apskritai, bet siekiant suteikti asmeniui kompensaciją dėl apviltų jo lūkesčių, kad valstybės institucijos jo bylą nagrins racionaliai, per įmanomai trumpiausią laiką ir siekiant kompensuoti pareigūnų aplaidumo sąlygotus perteklinius asmens teisių suvaržymus bei dvasinius išgyvenimus.

³⁷ Be kitų pagrindų, atsižvelgdamas ir į nustatytą baudžiamojo proceso vilkinimą, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas byloje 2K-7-45/2007, pasiremdamas BK 54 str. 3 d., nuteistajam paskyrė švelnesnę nei įstatymo numatyta bausmę: „L. M. (B.) 2002 m. rugpjūčio 23 d. apklausta kaip įtariamoji, 2002 m. rugpjūčio 29 d. – kaip kaltinamoji. 2005 m. vasario 7 d. L. M. (B.) pranešta apie įtarimą ir ji apklausta kaip įtariamoji. Šios apklausos metu L. M. (B.) patvirtino jos 2002 m. rugpjūčio 23 d., 2002 m. rugpjūčio 29 d. apklausų metu duotus parodymus. Apklausų metu L. M. (B.) prisipažino platinusi netikrus pinigus. Iš bylos matyti, kad 2003–2004 metais L. M. (B.) jokiuose procesiniuose veiksmuose jos byloje nedalyvavo, naujų faktinių duomenų, byloje pagrindžiančių L. M. (B.) kaltę, per šį laikotarpį iš esmės nebuvo gauta. Taigi yra pagrindas tvirtinti, kad P. Š. ir L. M. (B.) baudžiamojoje byloje ikiteisminis tyrimas truko nepateisinamai, pernelyg ilgai, jų teisė ilgai nelikti nežinioje dėl savo likimo nebuvo užtikrinta. Pažymėtina, kad Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje ne kartą konstatuota, jog tais atvejais, kai pripažįstama, kad byloje buvo nepateisinami procesiniai delsimai, viena iš tinkamų ir pakankamų teisinės gynybos dėl pernelyg ilgo proceso trukmės priemonių yra bausmės sumažinimas kaltinamiesiems (Einarsson v. Iceland, no. 22596/93, decision of 5 April 1995; Beck v. Norway, no. 26390/95, judgement of 26 June 2001; Wejrup v. Denmark, no. 49126/99, decision of 7 March 2002; Tamj Kovjcs v. Hungary, no. 67660/01, judgement of 28 September 2004; Ohlen v. Denmark, no. 63214/00, judgement of 24 May 2005 ir kiti).“

³⁸ Kaip yra pažymėjęs EŽTT, bylos vilkinimą gali sąlygoti ir tokie valstybės veiksmai, kaip tyrimo nesupaprastinimas neatsisakant kaltinimų dėl menkų pažeidimų ar pernelyg didelis dėmesys asmens psichinei būsenai (matyt, turimos galvoje perteklinės (siekiant persidrausti) psichologinės, psichiatrinės ekspertizės), *Edel F.*, p. 59, 62.

Senaties terminai kaip teisėsaugos pareigūnų procesinį aktyvumą skatinanti priemonė ir kaip priemonė, užtikrinanti asmens teisę į greitą procesą (P.1.)

Su asmens išvadavimo iš kankinančios nežinios dėl savo likimo kaip senaties taikymo pagrindo idėja artimai siejasi mintis, kad senaties institutas padeda užtikrinti baudžiamojo proceso greitumą, kartu skatina teisėsaugos institucijų aktyvumą.³⁹ Šią mintį yra išsakęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas: byloje Nr. 2K-466/2006 kasatorius kreipėsi į Teismą su prašymu kreiptis į Konstitucinį Teismą su paklausimu, ar BPK nuostatos neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, kadangi BPK nėra numatyta teismo teisė nutraukti baudžiamąją bylą dėl pernelyg ilgo teismo nagrinėjimo trukmės (t. y. nėra analogo BPK 215 str., kuriame numatyta ikiteisminio tyrimo teisėjo teisė nutraukti ikiteisminį tyrimą dėl pernelyg ilgos ikiteisminio tyrimo trukmės). Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija pažymėjo, kad teismo nagrinėjimo metu asmens teisę į greitą procesą užtikrina senaties institutas: „*Baudžiamajame įstatyme įtvirtinti apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo (BK 95 straipsnis), apkaltinamojo nuosprendžio vykdymo (BK 96 straipsnis) senaties institutai. Pagal baudžiamojo proceso įstatymą baudžiamoji byla nutraukiama, jeigu suejo baudžiamosios atsakomybės senaties terminai (BPK 3 straipsnio 1 dalies 2 punktas). Vadinasi, kasatoriaus ir jo gynėjo keliamas klausimas dėl minėtos legislatyvinės omisijos praktikoje gali būti išsprendžiamas taikant apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties institutą. Įstatymų leidėjas, įtvirtindamas baudžiamajame įstatyme šį institutą, iš esmės pripažįsta, kad atitinkamos valstybės ikiteisminio tyrimo ir (ar) teisminės institucijos konkrečioje baudžiamojoje byloje gali neįvykdyti savo konstitucinės priedermės per įstatyme nustatytą laiką. Todėl BK yra įtvirtintas imperatyvas, kad tokiais atvejais baudžiamoji byla besąlygiškai nutraukiama*“.⁴⁰

Galima sutikti, kad senaties institutas netiesiogiai atlieka proceso spartinimo, teisėsaugos pareigūnų „disciplinavimo“ funkciją. Ir nors tiek senaties institutas, tiek normos, numatančios proceso nutraukimą dėl pernelyg ilgos proceso trukmės (BPK 215 str.), savo esme yra labai artimos (kaip buvo minėta, ir viena ir kita sprendžia situacijas, susidarancias dėl valstybės baudžiamosios jus-

³⁹ Powell L., p. 8; Bock D., p. 13.

⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje 2K-466/2006.

ticijos sistemos neefektyvumo), vis dėlto manytume, negalima teigti, kad tai yra analogiškos teisinės prigimties normos. Mūsų manymu, senaties institutas negali būti kildinamas iš teisės į greitą bylos išnagrinėjimą. Visų pirma skiriasi senaties ir greito proceso principo veikimo atskaitos taškai. Senaties terminai skaičiuojami nuo nusikalstamos veikos padarymo, o proceso trukmė vertinama nuo proceso pradžios.⁴¹ Senaties terminai gali sueiti vos tik pradėjus baudžiamąjį procesą ar jo netgi nepradėjus. Antra, teisė į greitą bylos išnagrinėjimą nereiškia, kad apskritai byla turi būti išspręsta per tam tikrą apibrėžtą laiką, kad asmuo turi per tam tikrą laiką sužinoti savo likimą. Ši teisė neužtikrina greito nusikalstamos veikos įvertinimo apskritai, o tik saugo asmenį nuo nepateisinamo teisėsaugos institucijų delsimo nagrinėjant jo bylą.⁴² Vertinant, ar konkretus bylos nagrinėjimo laikas galėtų būti laikomas nepateisinamai ilgų ŽTK 6 str. prasme, atsižvelgiama į daugelį veiksnių, kaip antai bylos apimtis ir sudėtingumas, paties kaltinamojo elgesys (EŽTT yra pažymėjęs, kad kaltinamasis neturi pareigos padėti kaltinimui ir teismui tiriant bylą, bet į jo veiksmus, sąlygojančius ilgesnį bylos nagrinėjimą, gali būti atsižvelgiama vertinant, ar byla buvo nagrinėjama pernelyg ilgai)⁴³ ir valstybės institucijų veiksmai. Tuo tarpu kalbant apie senatį, nepagrįstas kaltinamojo aktyvumas (ar jo pasyvumas) arba objektyvus bylos sudėtingumas nėra laikomi kliūtimi pritaikyti šį institutą.

Reikia pažymėti, kad kai kurių valstybių įstatymuose senaties terminų skaičiavimo tvarka artimai susiejama su teisėsaugos institucijų aktyvumu. Pavyzdžiui, Vokietijos, Estijos, Lenkijos, Italijos baudžiamuosiuose įstatymuose šalia absoliučių senaties terminų yra numatyti ir trumpesni terminai (tiesa, taip pat gan ilgos trukmės), kurie sueina, jeigu teisėsaugos institucijos neatlieka procesinių veiksmų. Atlikus procesinį veiksmą, šie terminai nutrūksta ir pradedami skaičiuoti iš naujo. Tiesa, dėl gan ilgos šių terminų trukmės (priklausomai nuo nusikaltimo sunkumo jie gali būti 10 m. ir net ilgesni) vargu ar galima pagrįstai kalbėti apie asmens teisės į greitą proceso užtikrinimą remiantis tokios trukmės senaties terminais, skaičiuojamais nuo vieno procesinio veiksmo iki kito. Kai kuriose valstybėse senaties terminai apskritai skaičiuojami tik iki

⁴¹ Plačiau apie ŽTK 6 str. įtvirtintos teisės į greitą bylos nagrinėjimą pradžios momento aiškinimą EŽTT praktikoje žr. *Edel F.*, p. 17–25.

⁴² Ten pat, p. 50.

⁴³ Ten pat, p. 56.

kaltinimų asmeniui pateikimo (JAV, Gruzija, Latvija), taigi šiose valstybėse senaties institutas neturi praktiškai jokio ryšio su asmens teise į greitą bylos išnagrinėjimą.

Baudžiamojo persekiojimo netikslingumas teisėsaugos darbo organizavimo požiūriu (P. 2.)

Mokslinėje literatūroje esama nuomonių, kad senaties institutas gali atlikti baudžiamojo proceso ekonomiškumo (tikslingumo) principo užtikrinimo funkciją, būti pagrindu nutraukti neperspektyvius baudžiamuosius procesus.⁴⁴ Kaip jau buvo užsiminta, nemažoje dalyje užsienio valstybių baudžiamųjų įstatymų senaties terminus nutraukia procesiniai veiksmai, ir šie terminai vėl pradedami skaičiuoti nuo paskutinio procesinio veiksmo atlikimo.⁴⁵ Šiuo atveju senatis faktiškai laikoma eiline alternatyva kitiems procesiniams baudžiamojo proceso nutraukimo pagrindams.

Pagal Lietuvos BPK, pagrindinis instrumentas prokuratūrai tinkamai organizuojant savo darbą ir mažinant neperspektyvių bylų aktyvą yra BPK 212 str. 2 d. numatytas ikiteisminio tyrimo nutraukimo pagrindas „*kai ikiteisminio tyrimo metu nesurenkama pakankamai duomenų, pagrindžiančių įtariamą kaltę dėl nusikalstamos veikos padarymo*“. Kaip rašo BPK komentaro autoriai, „*jei ikiteisminio tyrimo metu per protingą laiką nesurenkama pakankamai duomenų, pagrindžiančių įtariamą kaltę ir leidžiančių bylą perduoti teismui, prokuroras turi ikiteisminį tyrimą nutraukti BPK 212 str. 1 d. 2 p. pagrindu*“.⁴⁶ Gynybos pusė analogiškoje situacijoje ikiteisminio tyrimo nutraukimo gali siekti remdamasi BPK 215 str. (ikiteisminio tyrimo nutraukimas dėl pernelyg ilgos ikiteisminio tyrimo trukmės). Taigi ikiteisminiame tyrime kaltinimo ir gynybos pusės galimybės iš esmės yra subalansuotos. Naudoti senaties institutą lyg ir nėra būtinybės, nes galimą prokuroro nenorą nutraukti ikiteisminį tyrimą BPK 212 str. 1 d. 2 p. pagrindu gynybos pusė gali įveikti kreipdamasi į ikiteisminio tyrimo

⁴⁴ Powell L., p. 132; Bock D., p. 13.

⁴⁵ Šalia minėtų Vokietijos, Lenkijos, Estijos, Italijos paminėtina ir Prancūzija, kurioje nusikaltimų senaties terminai yra 10 metų iki pirmojo ir tiek pat nuo paskutinio procesinio veiksmo atlikimo.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. T. 1. Ats. red. G. Goda. Vilnius: TIC. 2003, p. 582.

teisėją pagal BPK 215 str. Tačiau kitokia situacija yra tuomet, kai ikiteisminio tyrimo metu net ir išnaudojus visas procesines galimybes nėra nustatomas įtariamasis ir toliau jokie procesiniai veiksmai nebeatliekami. Tokiu atveju prokuroras, be senaties, neturi kitų instrumentų nutraukti ikiteisminį tyrimą.⁴⁷ Praktikoje, kaip minėta, tokios „tamsios“ bylos nutraukiamos būtent dėl senaties, nors pagal galiojančio BK 95 str. prasmę (kuri išreiškia mintį, kad senatis gali būti taikoma tik pasitačiusiems asmenims) to daryti nėra teisinio pagrindo.

Teisminėse baudžiamojo proceso stadijose teismas neturi teisinio pagrindo nutraukti baudžiamąją bylą dėl jos neperspektyvumo. Byloje nesurinkus pakankamai kaltinančiųjų įrodymų ir likus racionalių abejonių dėl kaltinamojo kaltumo, yra priimamas išteisinamasis nuosprendis. Siekti teismų krūvio ekonomijos nutraukiant bylas dėl apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo neperspektyvumo negalima. Jau minėtoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byloje Nr. 2K-466/2006 buvo suformuluota priešinga mintis – kad senaties institutas yra besąlyginis pagrindas ilgai užsitęsusioms byloms nutraukti teisinio nagrinėjimo stadijoje. Pažymėtina, kad tokia nuostata atspindi ankstesniąją Lietuvos teismų praktiką. Pagal šią praktiką BPK 3 str. 1 d. 2 p., nurodantis apkaltinamojo nuosprendžio senaties suėjimą kaip aplinkybę, darančią baudžiamąjį procesą negalimu, buvo aiškinamas kaip absoliutus imperatyvas. Remiantis tokiu šios nuostatos aiškinimu, baudžiamosios bylos būdavo nutraukiamos netgi naikinant išteisinamuosius nuosprendžius, jeigu jie būdavo priimti po to, kai suėjo apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis.⁴⁸ Antai, vienoje nutarčių buvo konstatuota: *„Tais atvejais, kai aišku, kad asmeniui nebus pritaikyta baudžiamajame įstatyme numatyta sankcija, baudžiamasis procesas neturi prasmės ir negali būti pradėtas, o pradėtas turi būti nutrauktas. Aplinkybės, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, yra išvardytos BPK 3 straipsnyje. Viena jų nurodyta šio straipsnio 1 dalies 2 punkte – suėję baudžiamosios atsakomybės senaties terminai. <...> Įstatymų leidėjas, įtvirtindamas baudžiamajame įstatyme šį institutą, iš esmės pripažįsta, kad atitinkamos valstybės ikiteisminio tyrimo ir (ar) teisminės institucijos konkrečioje baudžiamojoje byloje gali neįvykdyti savo konstitucinės pareigos per įstatyme nustatytą laiką, todėl BPK 3 straipsnio 1 dalies 2 punkte yra*

⁴⁷ Baudžiamojo proceso kodekso komentaro autoriai taip pat nurodo, kad BPK 212 str. 1 d. 2 p. negali būti remiamasi, jei įtariamasis nėra nustatytas. Ten pat, p. 565.

⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys bylose Nr. 2K-580/2004; 2K-305/2004, 2K-555/2004.

*įtvirtintas imperatyvas, kad tokiais atvejais baudžiamasis procesas besąlygiškai nutraukiamas neatsižvelgiant į priežastis, dėl kurių buvo praleistas senaties terminas. <...> nutraukiant baudžiamąjį procesą suėjus baudžiamosios atsakomybės senaties terminui, kaltinamojo kaltės klausimas nesprenžiamas, nes apkaltinamojo nuosprendžio jau nebegalima priimti, todėl nėra prasmės tai daryti*⁴⁹

Vėlesnėje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje buvo pasiremta kitomis nuostatomis. Buvo pabrėžta, kad BPK 3 str. 1 d. 2 p. **negali būti aiškinamas kaip imperatyvas besąlygiškai nutraukti baudžiamąjį procesą**. Išaiškinta, kad teisingumo vykdymas **turi prasmę** net ir nesant galimybės priimti apkaltinamąjį nuosprendį dėl suėjusių senaties terminų. Išsamus bylos išnagrinėjimas esą gali būti svarbus tiek kaltinamojo reputacijai,⁵⁰ tiek sprendžiant dėl žalos atlyginimo nukentėjusiems asmenims,⁵¹ o kartais tęsti procesą yra prasminga dėl jo įtakos kitų asmenų (bendrininkų) atsakomybės klausimo teisingam išsprendimui.⁵² Taip pat buvo pažymėta, kad žemesnės instancijos teismo sprendimo teisėtumo patikrinimas apeliacinės ar kasacinės instancijos teisme yra savaime prasmingas teisingumo vykdymo aspektu net ir suėjus senaties terminams.⁵³

Štai keletas teismų sprendimų citatų, atspindinčių naująją teismų praktiką. Oficialaus teismo precedento formavimo požiūriu, teismų praktikai itin reikšminga buvo šiame darbe jau minėta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų plenarinės sesijos nutartis 2K-P-100/2008, kurioje buvo **paneigtas** senaties terminų suėjimo kaip baudžiamąjį procesą negalimu darančios aplinkybės **imperatyvumas**: „*Baudžiamąjo proceso tikslas ir paskirtis, kuri apibrėžta BPK 1 straipsnyje, yra ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas. BPK 3 straipsnyje numatytos aplin-*

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 2K-93/2007.

⁵⁰ Pažymėtina, kad, griežtai vadovaujantis nekaltumo prezumpcija, tai nėra stiprus argumentas, nes teisiskai kaltinamojo statusas nesiskiria tiek jį išteisinus, tiek nutraukus bylą dėl senaties.

⁵¹ Kaltinamojo išteisinimas gali sąlygoti civilinio ieškinio atmetimą (BPK 115 str.). Jeigu toks nuosprendis yra neteisėtas ar nepagrįstas, atsisakymas jį patikrinti aukštesnės instancijos teisme dėl to, kad yra suėję apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminai, užkirstų kelią teisėtų nukentėjusiųjų interesų įgyvendinimui.

⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 2K-523/2004.

⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 2K-75/2006.

kybės, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas. Viena iš tokių aplinkybių, numatyta BPK 3 straipsnio 1 dalies 2 punkte, yra baudžiamosios atsakomybės senaties termino suėjimas. Baudžiamosios atsakomybės senaties terminai bei jų skaičiavimo taisyklės nustatytos ne Baudžiamojo proceso kodekse, o Baudžiamojo kodekso 95 straipsnyje, todėl bylos nutraukimą taikant BPK 3 straipsnio 1 dalies 2 punktą lemia tinkamas baudžiamosios teisės normos išsiaiškinimas ir pritaikymas. BPK 3 straipsnio 1 dalies 2 punkte nustatytas teisinis reguliavimas netrukdo teismui vykdyti teisingumo, šio įstatymo nuostatos negali būti aiškinamos kaip įpareigojančios teismą visais atvejais nutraukti procesą remiantis tik formaliu pagrindu.⁵⁴

Byloje 2K-28/2004 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisakė dėl senaties terminų suėjimo, kaip proceso nutraukimo pagrindo imperatyvumo bei dėl proceso vykdymo svarbos nukentėjusių asmenų teisių užtikrinimo požiūriu: „Procesinio įstatymo formuluotė senaties terminą sieja su galimybės nebuvimu pradėti baudžiamąjį procesą ir reikalavimu jį nutraukti suejus senaties terminui, o baudžiamasis įstatymas – su draudimu priimti apkaltinamąjį nuosprendį. Todėl iškyla BPK ir BK normų konkurencija dėl proceso vyksmo tam tikroje proceso stadijoje – ar procesas turi būti besąlygiškai nutrauktas sužinojus apie senaties termino suėjimo faktą, ar procesas atitinkamoje bylos nagrinėjimo stadijoje turi būti vykdomas iki pabaigos. BPK 1 straipsnis baudžiamojo proceso paskirtį apibūdina reikalavimu ginti žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus, greitai ir išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikaltimą padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas. Aptariamajame straipsnyje teisingumo principo realizavimas baudžiamajame procese yra siejamas su gynyba žmogaus teisių bei laisvių visuomenės ir valstybės interesų, todėl jo turinys turi platesnę prasmę nei baudžiamasis persekiojimas. A. R. kaltės klausimas jau nebegali būti sprendžiamas baudžiamojo proceso tvarka, tačiau pirmosios bei apeliacinės instancijos teismų sprendimais (išteisinti kaltinamąjį – autoriaus pastaba) yra atimta teisė nukentėjusiajam reikalauti žalos atlyginimo ir civilinio proceso tvarka. Nukentėjusiojo teisė yra apskūsti teismo nuosprendį ar nutartį kasacine tvarka. Jis šia teise pasinaudojo laikydamasis įstatyme numatytų terminų, pateikdamas BPK 368 str. reikalavimus atitinkančią skundą, kuriame yra BPK 369 straipsnyje numatyti apskundimo ir bylos kasacinio nagri-

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 2K-P-100/2008.

nejimo pagrindai. Todėl palikus nukentėjusiojo skundą nenagrinėtą ar jį atmetus, neišsprendus jo pagrįstumo klausimo, būtų pažeidžiamas BPK 1 straipsnis, reikalaujantis ginti žmogaus teises bei laisves, taip pat viešasis interesas, reikalaujantis išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas. Be to, kasacinis procesas nenumato, jog senaties termino suejimo faktas būtų pagrindas palikti skundą nenagrinėtą ar jį atmesti. Kolegija laiko, jog BPK 3 straipsnio 1 dalies 2 punkte numatytas reikalavimas nutraukti pradėtą procesą yra siejamas tik su draudimu priimti apkaltinamąjį nuosprendį ar procesinį sprendimą, susijusį su tolimesniu apkaltinamojo proceso vykdymu.“⁵⁵

Dėl apeliacinės instancijos teismo veiksmų suejus senačiai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisakė taip: „Apeliacinės instancijos teismo sprendimas ir lemia, ar pirmosios instancijos teismo priimtas nuosprendis (nutartis) įsiteisėja ir pradedamas vykdyti, ar ne. Dėl šių priežasčių teisingumo vykdymo akto teisėtumo ir pagrįstumo patikrinimas visada turi prasmę, nekalbant apie tai, kad samprotavimai apie bylos nagrinėjimo prasmę nesant galimybės priimti apkaltinamąjį nuosprendį nėra korektiški teisingumo vykdymo ir nekaltumo prezumpcijos požiūriu. Antra, baudžiamosios atsakomybės senaties terminų suejimas nėra tokia aplinkybė, dėl kurios baudžiamasis procesas fiziškai neįmanomas, kaip tai yra, pavyzdžiui, tuo atveju, kai nagrinėjant bylą apeliacine tvarka pagal prokuroro ar nukentėjusiojo apeliacinį skundą dėl išteisinamojo nuosprendžio panaikinimo ir apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo miršta išteisintasis. Trečia, BPK normos, reglamentuojančios apeliacinės instancijos teismo sprendimų rūšis ir jų priėmimą, nenumato galimybės priimti sprendimą, nepasisakius dėl apeliacinio skundo argumentų pagrįstumo ir šiuo skundu apskūsto teismo nuosprendžio (nutarties) teisėtumo ir pagrįstumo. Ketvirta, kalbėti apie baudžiamosios atsakomybės terminų suejimą ir baudžiamąjį proceso ar bylos nutraukimą šiuo pagrindu galima tik tada, kai yra procesinė galimybė priimti apkaltinamąjį nuosprendį. Tuo tarpu, nepanaikinus išteisinamojo nuosprendžio, nėra procesinės galimybės priimti apkaltinamąjį nuosprendį. Nurodytos aplinkybės leidžia daryti išvadą, kad baudžiamosios atsakomybės senaties terminų suejimas po išteisinamojo pirmosios instancijos teismo nuosprendžio priėmimo, nėra aplinkybė, trukdanti tikrinti šio nuosprendžio teisėtumą ir pagrįstumą apeliacine tvarka ir leidžianti apeliacinės instancijos teismui nutraukti procesą nepasisakius dėl apeliacinio skundo pagrįstumo bei apskūsto nuosprendžio teisėtumo

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 2K-28/2004.

ir pagrįstumo. Tokiu atveju apeliacinės instancijos teismas turi nagrinėti byloje paduotą apeliacinį skundą ir, nustatęs, kad pirmosios instancijos teismo išteisinamasis nuosprendis yra teisingas, palikti jį galioti, o padaręs išvadą, kad šis nuosprendis neteisėtas ir nepagrįstas – jį panaikinti bei nutraukti bylą suėjus baudžiamosios atsakomybės senaties terminui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimo Nr. 53 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme“ 15 punktą).“

Byloje 2K-523/2004 buvo pažymėta, kad pirmos instancijos teismo sprendimas vienam iš kaltinamųjų nenutraukti bylos suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senačiai buvo pagrįstas, nes „esant tarpusavyje susijusiems kaltinimams, įrodymų tyrimo stadijoje nutraukus bylą dėl senaties I. T. ir R. K., taptų neįmanomas V. K. patraukimo baudžiamojon atsakomybėn klausimo išsprendimas. Tai prieštarautų BPK 1 straipsnyje įtvirtintai baudžiamojo proceso paskirčiai – išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas“.⁵⁶

Taigi galima apibendrinti, kad šiuo metu galiojančiame baudžiamojo proceso reguliavime, – teisėsaugos institucijų darbo organizavimo, neperspektyvių ikiteisminių tyrimų ar baudžiamųjų bylų nutraukimo galimybių kontekste, – esama spragos tuomet, kai ikiteisminio tyrimo metu nėra nustatytas įtariamasis asmuo net ir išnaudojus tam visas procesines galimybes jam nustatyti. Tuomet, kai ikiteisminio tyrimo metu įtariamasis yra nustatytas, neperspektyvaus tyrimo nutraukimo pagrindų problema nekyla. Teisminiame bylos nagrinėjime jo perspektyvumo problema apskritai iš esmės nėra aktuali.

Lietuvos teisėsaugos institucijų praktikoje, kaip minėta, teisinio reguliavimo spraga yra įveikiama nepagrįstai remiantis senaties institutu. Nemažai užsienio valstybių, kurios yra pasirinkusios mišrų (materialinį – procesinį) senaties reguliavimo modelį, turi teisinius mechanizmus remiantis senaties institutu spręsti neperspektyvaus baudžiamojo proceso nutraukimo problemą. Jose senaties terminus nutraukia procesiniai veiksmai, ir vėl prasideda iš naujo nuo paskutiniojo procesinio veiksmo atlikimo. Kita vertus, šio modelio, kaip ir visų procesinės prigimties senaties modelių, teorinis pagrindumas kelia abejonių. Taigi

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 2K-523/2004.

abejotina, ar apskritai senaties institutas gali būti tiesiogiai pasitelkiamas neper-spektyvių ikiteisminių tyrimų nutraukimo problemai spręsti.

Baudžiamojo persekiojimo ir nubaudimo netikslingumas sąžiningo proceso (angl. *fair process*) požiūriu (P.3.)

Ši senaties pagrindimo teorija turi bene giliausias istorines tradicijas. Dėl įrodymų išsaugojimo ar jų surinkimo praėjus tam tikram laikui sunkumų itin trumpi terminai asmenį perduoti teismui buvo dar Frankų imperijos laikais.⁵⁷ JAV nuo 1790 m. terminai asmenį perduoti teismui dėl visų nusikaltimų, išskyrus keletą išimčių, buvo vos 2 metai, nuo 1876 m. iki 1954 m. – 3 metai, nuo 1954 m. iki dabar – 5 metai. Amerikiečių autorių darbuose įrodymų nunykimas dėl laiko tėkmės ligi šiol laikomas svarbiausiu proceso nutraukimo dėl senaties pagrindu. Kaip rašo *L. Powell* ir jos cituojami autoriai, pagrindinė senaties taikymo paskirtis yra saugoti sąžiningo ir kruopštaus (angl. *fair and accurate*) proceso principus. Ji nurodo, kad 2003 m. byloje *Stogner v. Kalifornija* JAV Aukščiausiasis Teismas yra pažymėjęs, jog baudžiamojoje justicijoje senatis atspindi įstatymų leidėjo vertinimą, kad po tam tikro laikotarpio joks įrodymų kiekis nebėra pakankamas asmens nuteisimui. Ir šis vertinimas remiasi didžiaja dalimi tuo, kad bėgant laikui atmintis blėsta, o galimybių surasti liudytojų bei kitų įrodymų šaltinių vis mažėja. Kaip autorė toliau nurodo, gynybos įrodymų nunykimas daro procesą nesąžiningu kaltinamojo atžvilgiu, kadangi kaltinamasis yra verčiamas gintis nuo kaltinimų, kai faktai, kuriais jis galėtų pasiremti, jau yra „išblukę“ dėl laiko tėkmės ir jie negali būti reikšminga atsvara kaltinimo pateikiamiems įrodymams. Kai daiktiniai įrodymai nebeprieinami, kaltinimo pusė taip pat turi labai mažai galimybių pasiekti patikimą rezultatą, taigi viešasis interesas palaikyti tokį kaltinimą taip pat sumenksta.⁵⁸ Ši teorija iki XIX a. buvo populiari ir Vokietijoje (greta kaltininko pasitaisymo teorijos).⁵⁹ Ir kai kurių šiuolaikinių rusų⁶⁰ bei vokiečių⁶¹ autorių darbuose vienu iš senaties patei-

⁵⁷ Frankų (Merovingų ir Karolingų dinastijų) imperijos gyvavo V–IX a. Asmuo turėdavo būti pristatomas į teismą tuojau pat po nusikalstamos veikos padarymo. žr. *Samble A.*, p. 25.

⁵⁸ *Powell L.*, p. 130.

⁵⁹ *Lourie S.*, p. 25.

⁶⁰ *Hayмов А. В.*, p. 614.

⁶¹ Pvz., žr. Maurach/Goessel/Zipf parengtą baudžiamosios teisės bendrosios dalies vadovėlį (1989). Pgl. *Bock D.*, p. 12.

sinimo pagrindų laikoma laiko daroma neigiama įtaka įrodymų patikimumui ir, kartu, su laiku vis didėjantis pavojus priimti neteisingą nuosprendį.

Įstatymų leidyboje aptariamą teoriją atspindi toks reguliavimas, kai senaties terminai iš esmės nėra diferencijuojami pagal nusikalstamos veikos sunkumą ir jie yra skaičiuojami iki kaltinamojo atidavimo teismui. Tai aiškintina tuo, kad, pirma, įrodymų suradimo ar jų nunykimu problema nėra priklausoma nuo nusikaltimo sunkumo. Antra, atiduodant asmenį teismui, teismas (tam tikrais atvejais – žiuri) įvertina prokuroro pateiktųjų duomenų pakankamumą ir patikimumą, tad įstatymų leidėjo prielaida dėl jų kokybės ir kiekybės trūkumų teismo nagrinėjimo metu tampa nebe tokia aktuali. Tokį reguliavimą grynų pavidalu pavyko aptikti tikrai JAV teisėje.

Vienas iš kritinių argumentų teorijai, senaties institutą grindžiančiai su laiku didėjančiomis įrodinėjimo problemomis, yra tas, kad įrodymų trūkumai bėgant laikui gali išryškėti, bet tai nėra bendra taisyklė ir tinkamas pagrindas visais atvejais nutraukti baudžiamąjį procesą suėjus senaties terminams.⁶² Visiškai galimos situacijos, kai senaties terminai sueina byloje jau turint pakankamai patikimų įrodymų.⁶³ Be to, dėl technologijų (genetinės daktiloskopijos ir pan.) plėtotės su laiku įrodinėjimas konkrečioje byloje gali netgi palengvėti.⁶⁴ Galimos situacijos, kai ir daiktiniai įrodymai (nužudymo įrankis, pagrobti daiktai) yra atsitiktinai surandami po ilgo laiko tarpo.⁶⁵ Be to, yra nurodoma, kad sumenkusios įrodymų kokybės keliamos problemos gali būti išsprędžiamos ne senaties instituto, bet nekaltumo prezumpcijos bei principo *in dubio pro reo* pagrindu.⁶⁶

⁶² *Samble A.*, p. 26–28.

⁶³ *Lourie S.*, p. 31.

⁶⁴ Įdomu, kad JAV 2003 m. buvo įteisinta *John Doe* taisyklė, kad byloje esant kaltininko DNR pavyzdžių, senaties terminai dėl seksualinių nusikaltimų yra stabdomi. 2004 m. labai panašios taisyklės taikymas buvo numatytas dėl visų nusikaltimų.

⁶⁵ *Radke M.*, p. 4,5.

⁶⁶ *Samble A.*, ten pat.

IŠVADOS

1. Senaties instituto egzistavimą baudžiamojoje justicijoje pateisina materialaus pobūdžio (su baudžiamumo klausimu susijusios) priežastys: netikslinga taikyti baudžiamąją atsakomybę praėjus ilgam laikui tarpui nuo nusikalstamos veikos padarymo todėl, kad nunyksta asmeninis ryšys tarp kaltininko ir jo padarytos nusikalstamos veikos ir dėl to, kad nunyksta baudžiamosios atsakomybės taikymo aktualumas visuomenei (įskaitant nukentėjusį, jei jis yra).

2. Kitos senaties instituto egzistavimą baudžiamojoje justicijoje teisinančios teorijos remiasi idėjomis, kurios savaime nėra visiškai klaidingos, tačiau nėra pakankamos, kad savarankiškai pagrįstų tokio radikalaus teisės instituto kaip senatis egzistavimą.

3. Šiuo metu Lietuvos baudžiamosios teisės teorijoje dominuojanti ir baudžiamajame teisiniame senaties reguliavime atspindėta „*asmens pasitaismo*“ teorija, senaties instituto egzistavimą pateisinanti tuo, kad esą netikslinga asmenį traukti baudžiamojon atsakomybėn, jeigu jis ilgą laiką nenusikalsta, t. y. „*pasitaiso*“, o jei jis padaro naują nusikalstamą veiką („*nepasitaiso*“), senatis ankstesnėms jo padarytomis nusikalstamoms veikoms netaikytina, laikytina nepakankamai teoriškai pagrįsta ir, be to, nefunkcionalia:

3.1. teoriniu požiūriu ji nepagrįstai teigia, kad naujos nusikalstamos veikos padarymas atnaujina benunykstantį asmeninį ryšį tarp kaltininko ir prieš ilgą laiką jo padarytos ankstesnės nusikalstamos veikos. Taip pat abejotina, ar naujos nusikalstamos veikos padarymas visiškai atnaujina benunykstantį baudžiamosios atsakomybės taikymo už prieš ilgą laiką padarytą ankstesnę nusikalstamą veiką aktualumą visuomenei;

3.2. šios teorijos nefunkcionalumas pasireiškia tuo, kad ji yra nepritaikoma nusikalstamoms veikoms, kurių kaltininkai nenustatyti. Taip pat ši teorija yra sunkiai pritaikoma kitais atvejais, nes nekaltumo prezumpcija itin riboja asmens „*pasitaismo*“ paneigiančios sąlygos „*asmuo padarė naują nusikalstamą veiką*“ pritaikomumą;

3.3. naujų nusikalstamų veikų padarymas neturėtų būti reikšminga aplinkybė skaičiuojant senaties terminus.

4. Materialinio pobūdžio priežastys, grindžiamos atpildo bei nehumaniško elgesio su kaltininku draudimo idėjomis, yra nepakankamos senaties egzistavimui pagrįsti, nes jos pernelyg sureikšmina baudžiamosios atsakomybės grėsmės psichologinį poveikį kaltininkui.

5. Visos procesinio pobūdžio teorijos nepagrindžia senaties instituto egzistavimo baudžiamojoje justicijoje:

5.1. teorija, senaties institutą kildinanti iš asmens teisės į greitą procesą, neatsižvelgia į tai, kad senaties terminai ir proceso trukmė yra skirtingi dalykai, turi skirtingus atskaitos taškus. Taip pat neatsižvelgiama į tai, kad teisė į greitą procesą nesukuria pagrįstų lūkesčių dėl tam tikro objektyvaus termino nuo nusikalstamos veikos ir baudžiamosios atsakomybės realizavimo, o tik saugo asmenį nuo nepateisinamo valstybės institucijų delsimo (ar perteklinio kruopštumo) tiriant ir nagrinėjant padarytą nusikalstamą veiką;

5.2. teorija, senaties taikymą grindžianti teisės saugos institucijų darbo ekonomijos sumetimais, pernelyg nuvertina legalumo principo reikšmę nukentėjusiųjų interesų apsaugos ir apskritai visuomenės saugumo požiūriu;

5.3. teorija, senaties taikymą siejanti su senų įvykių įrodinėjimo problemomis, nepagrįstai suabsoliutina tezę dėl įrodymų prieinamumo ir patikimumo kritinio sumažėjimo bėgant laikui. Be to, sąžiningą procesą, net ir praėjus ilgam laikui nuo nusikalstamos veikos padarymo, padeda užtikrinti tai, kad dėl įtariamajam ir kaltinamajam taikomos nekaltumo prezumpcijos įrodinėjimo pareigą turi kaltinimo pusė, taip pat įrodymų vertinimo principas *in dubio pro reo*.

LITERATŪRA

I. Tarptautiniai teisės aktai

1. 1968 m. Jungtinių Tautų konvencija Dėl senaties termino netaikymo už karo nusikaltimus ir už nusikaltimus žmoniškumui // Valstybės žinios, 2002, Nr. 23-856.
2. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7 // Valstybės žinios, 2000, Nr. 96-3016.
3. JT Vaiko teisių komiteto baigiamosios pastabos dėl Fakultatyvinio protokolo dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos įgyvendinimo // http://www.socmin.lt/get_file.php?file=YjZacm01ZVJZMzZYMUpTV3lxMlcxSmV1YVpiSnY4Vz RhS0ZybXBmVVk5aHYybXpHbUpkblpKVfp4S0NikphVFphYVZZ NXZRdzh TZG1uQ2ltTTVpeVd6V2FaQ1lyR21ibDglMkJUblo2ZWw5ZVVhR2lhbWN6RjBXaVpjRzJYa3BPVm5KaVpqMm1sbUpsb3pKeHNuSU9VdUdtdmFaV2N6TVBRbWFtYW1KWExZOWRyM FpyQ2w2cHNtV2JGeDZHZm1zTFhaNjFtbFpyRnc5UnRwNWxuYU5LV3 lHekphWnhtY Od3JTNE

II. Lietuvos Respublikos teisės aktai

4. Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014, su vėlesniais pakeitimais ir papildymais.
5. Baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741, su vėlesniais pakeitimais ir papildymais.

6. Baudžiamasis kodeksas: oficialus tekstas su pakeitimais ir papildymais iki 1999 m. kovo mėn. 3 d. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1999.

7. Baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341, su vėlesniais pakeitimais ir papildymais.

8. Baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios, 1961, Nr. 18-148, su vėlesniais pakeitimais ir papildymais.

III. Užsienio valstybių teisės aktai

9. Austrijos baudžiamasis kodeksas, 1975 m., su pakeitimais iki 2009 m. lapkričio 1 d. // http://www.jusline.at/57_Verj%C3%A4hrung_der_Strafbarkeit_StGB.html

10. Botschaft zur Änderung des Schweizerischen Strafgesetzbuches vom 21. September 1998 (BBl 1999 1979 ff. Ziff. 216.11)

11. Estijos baudžiamasis kodeksas, 2001 m., su pakeitimais iki 2007 m. sausio 24 d. // <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1280/file/4d16963509db70c09d23e52cb8df/html/previewChapter%206> [paskutinį kartą žiūrėta 2009 10 09]

12. Gruzijos baudžiamasis kodeksas, 1999 m., su pakeitimais iki 2001 m. gruodžio 1 d. // <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241370&subID=100095257,100095258,100095262,100095327,100095363#text> [paskutinį kartą žiūrėta 2009 10 11]

13. Ispanijos baudžiamasis kodeksas, 1995 m., su pakeitimais iki 2007 m. lapkričio 10 d. // http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.11t7.html#c1; www.derecho.com/boelleyorganica-10-1995-codigo-penal/

14. Italijos baudžiamasis kodeksas, 1930 m., su pakeitimais iki 2009 m. vasario 23 d. // <http://www.altalex.com/index.php?idnot=36653>

15. JAV Kodeksas, 1926, su pakeitimais iki 2009 m. sausio 5 d. // <http://uscode.house.gov/>; http://www4.law.cornell.edu/uscode/18/usc_sup_01_18_10_II_20_213.html

16. Latvijos baudžiamasis kodeksas, 1998 m., su pakeitimais iki 2006 m. gruodžio 14 d. // <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1683/file/4b5d86c3826746957aa400893abc.html/preview> [paskutinį kartą žiūrėta 2009 12 01]

17. Lenkijos baudžiamasis kodeksas, 1997 m., su pakeitimais iki 2009 m. spalio 22 d. // <http://prawo.money.pl/akty-prawnel/ujednolicone-akty-prawnel/kodeksy/kodeks;karny;z;dnia;6;czerwca;1997;r;,1997,88,553,DU,410.html> [paskutinį kartą žiūrėta 2009 10 14]

18. Prancūzijos baudžiamasis kodeksas, 1994 m., su pakeitimais iki 2005 m. liepos 7 d. // http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1672/file/4c081a2fe_81d7963b6e937113b6.html/preview

19. Prancūzijos baudžiamojo proceso kodeksas, 1959 m., su pakeitimais iki 2005 m. gruodžio 13 d. // <http://www.legifrance.gouv.fr>

20. Rusijos baudžiamasis kodeksas, 1996 m., su pakeitimais iki 2009 m. liepos 27 d. // <http://www.interlaw.ru/law/docs/10008000-012.htm>
21. Suomijos baudžiamasis kodeksas, 1889 m., su pakeitimais iki 2008 m. // <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039.pdf> [paskutinį kartą žiūrėta 2009 07 01]
22. Švedijos baudžiamasis kodeksas, 1962 m., su pakeitimais iki 1999 m. gegužės 1 d. // <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/1> [paskutinį kartą žiūrėta 2009 10 13]
23. Šveicarijos baudžiamasis kodeksas, 1937 m., su pakeitimais iki 2009 m. balandžio 1 d. // http://www.admin.ch/ch/d/sr/311_0/index1.html
24. Ukrainos baudžiamasis kodeksas, 2001 m. // <http://yurist-online.com/uslugi/yuristam/kodeks/013/49.php> [paskutinį kartą žiūrėta 2009 12 01]
25. Vokietijos baudžiamasis kodeksas, 1871 m., su pakeitimais iki 2009 m. spalio 2 d. // <http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/index.html>

IV. Lietuvos Respublikos teismų praktika

26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 2K-P-100/2008.
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 2K-93/2007.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje 2K-7-45/2007.
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje 2K-466/2006.
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 2K-75/2006.
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 2K-580/2004.
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 2K-555/2004.
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 2K-523/2004.
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 2K-305/2004.
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 2K-280/1999.

V. Mokslinės publikacijos

36. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Eugrimas, 2003.
37. *Bock D.* Die strafrechtliche Verfolgungsverjährung // Juristische Schulung (JuS), 2006/1, p. 12–15.
38. *Edel F.* The length of civil and criminal proceedings in the case-law of the European Court of Human Rights. Council of Europe Publishing, 2007.
39. Энциклопедия уголовного права / [В. Б. Малинин (автор и ответственный редактор)... [и др.]]. Санкт-Петербург: Издание профессора Малинина, 2009. 10 т.

40. *Kavolis M., Bieliackinas S.* Baudžiamasis Statutas su papildomaisiais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytais iš Rusijos Senato ir Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų. Kaunas, 1934.
41. Курс уголовного права. Общая часть. Том 1: Учение о преступлении. Под ред. Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой. Москва: ИКД “Зерцало – М”, 2002.
42. *Lackner K., Kübl K.* Strafgesetzbuch, 26. Auflage, 2007, prgr. 78, (1) c, Rn. 3 // http://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%5cKomm%5cLackKoStGB_26%5cStGB%5ccont%5cLackKoStGB.StGB.P78a.TO.htm
43. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. T. 1. Ats. red. G. Švedas. Vilnius: TIC, 2004.
44. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. T. 1–2. Ats. red. G. Goda. Vilnius: TIC. 2003.
45. *Lourie S.* Die Kriminalverjährung. Prinzipien- und Gestaltungsfragen. Breslau: Schletter'sche Buchhandlung, 1914.
46. *Наумов А. В.* Российское уголовное право. Общая часть. Москва: Wolters Kluwer. 2007.
47. *Piesliakas V.* Lietuvos baudžiamoji teisė. Kn. 2: aplinkybės, darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai. Vilnius: Justitia, 2008.
48. *Powell L.* Unravailing Criminal Statutes Of Limitations // *American Criminal Law Review*, 2008, 45 winter, p. 115–154.
49. *Познышев С. В.* Основные начала науки уголовного права. Общая часть уголовного права. Изд. 2-е. Москва: Издание А. А. Карцева. 1912.
50. *Radke M.* Bestrafungshindernisse aufgrund des Zeitablaufs. Aachen: Shaker Verlag, 2001.
51. *Roxin C.* Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1. Band 3. Aufl. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1997.
52. *Samble A.* Die Verjährungsdiskussion im Deutschen Bundestag: ein Beitrag zur juristischen Vergangenheitsbewältigung. Hamburg: Kovač, 2002.
53. *Welzel H.* Das Deutsche Strafrecht. 11. überarb. und erw. Aufl. Berlin: Walter de Gruyter & Co, 1969.
54. *Zimmerman S.* Strafrechtliche Vergangenheitsaufarbeitung und Verjährung. Freiburg im Breisgau: edition iuscrim, 1997.

VI. Kita literatūra

55. *Greenspan E.* Set The Clock On Criminal Charges. There are powerful reasons for establishing a statute of limitations // *The National Post* (Toronto, Canada), June 29, 1999, <http://www.efe.ca/pages/media/national-post.29jun99.html>

56. *Kryger S.* Statute Of Limitations. Should we repeal all statutes of limitations on criminal offences? // International Debate Education Association, July 13, 2009, http://www.idebate.org/debatatabase/topic_details.php?topicID=898

57. Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų veiklos 2008 metų apžvalga. Parengė Nacionalinė teismų administracija, 2009.

58. Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų veiklos 2007 metų apžvalga. Parengė Nacionalinė teismų administracija, 2008.

59. Informatikos ir ryšių departamentas prie VRM Duomenys apie ikiteisminių tyrimų trukmę per 2009 m. sausio–gruodžio mėn. (Forma F3-IT) // 2010 01 08, Nr. 6(2)-24St-101.

60. Informatikos ir ryšių departamentas prie VRM Duomenys apie ikiteisminių tyrimų trukmę per 2008 m. sausio–gruodžio mėn. (Forma F3-IT) // 2009 01 09, Nr. 6(2)-24St-226.

61. Informatikos ir ryšių departamentas prie VRM Duomenys apie užregistruotus ir baigtus ikiteisminius tyrimus per 2009 m. sausio–gruodžio mėn. (Forma F1-IT) // 2010 01 08, NR. 6(2)-24St-99.

62. Informatikos ir ryšių departamentas prie VRM Duomenys apie užregistruotus ir baigtus ikiteisminius tyrimus per 2008 m. sausio–gruodžio mėn. (Forma F1-IT) // 2009 01 09, Nr. 6(2)-24St-224.

Dr. Skirmantas BIKELIS

Law Institute

THE PROBLEM OF JUSTIFICATION OF CRIMINAL STATUTES OF LIMITATIONS

Summary

The article discusses different theoretical backgrounds for the statutes of limitations and also peculiarities of legal regulation that result from these backgrounds. Special attention is payed to the theory of “Reform of Perpetrators Personality” that prevails in Lithuanian doctrine of the criminal law at the present time. This theory says that it is purposeless to impose criminal liability for the perpetrator if he or she did not commit a new crime for a long time (he or she has already lost his or her “dangerousness”), but on the other hand statutes of limitations should not be applicable if a perpetrator had committed a new

crime during the period of statutes of limitations for the former one. The author argues that this theory should be regarded as theoretically insufficiently grounded and also non-functional in practice. The author also comes to the conclusion that all the processual theories do not justify existence of statutes of limitations in the system of the criminal justice either. He argues that existence of statutes of limitations in the criminal justice can be justified only by material reasons, related to the question of punishability. After a lengthy period of time imposition of criminal liability becomes purposeless because personal relationship between perpetrator and his criminal act vanishes and also social interest (including interest of a victim of a crime) in imposition of criminal liability diminishes critically. It is proposed that these provisions should constitute the theoretical background for the new model of legal regulation of statutes of limitations in the Lithuanian criminal law.

Straipsnis redakcijai įteiktas 2010 m. vasario 4 d.